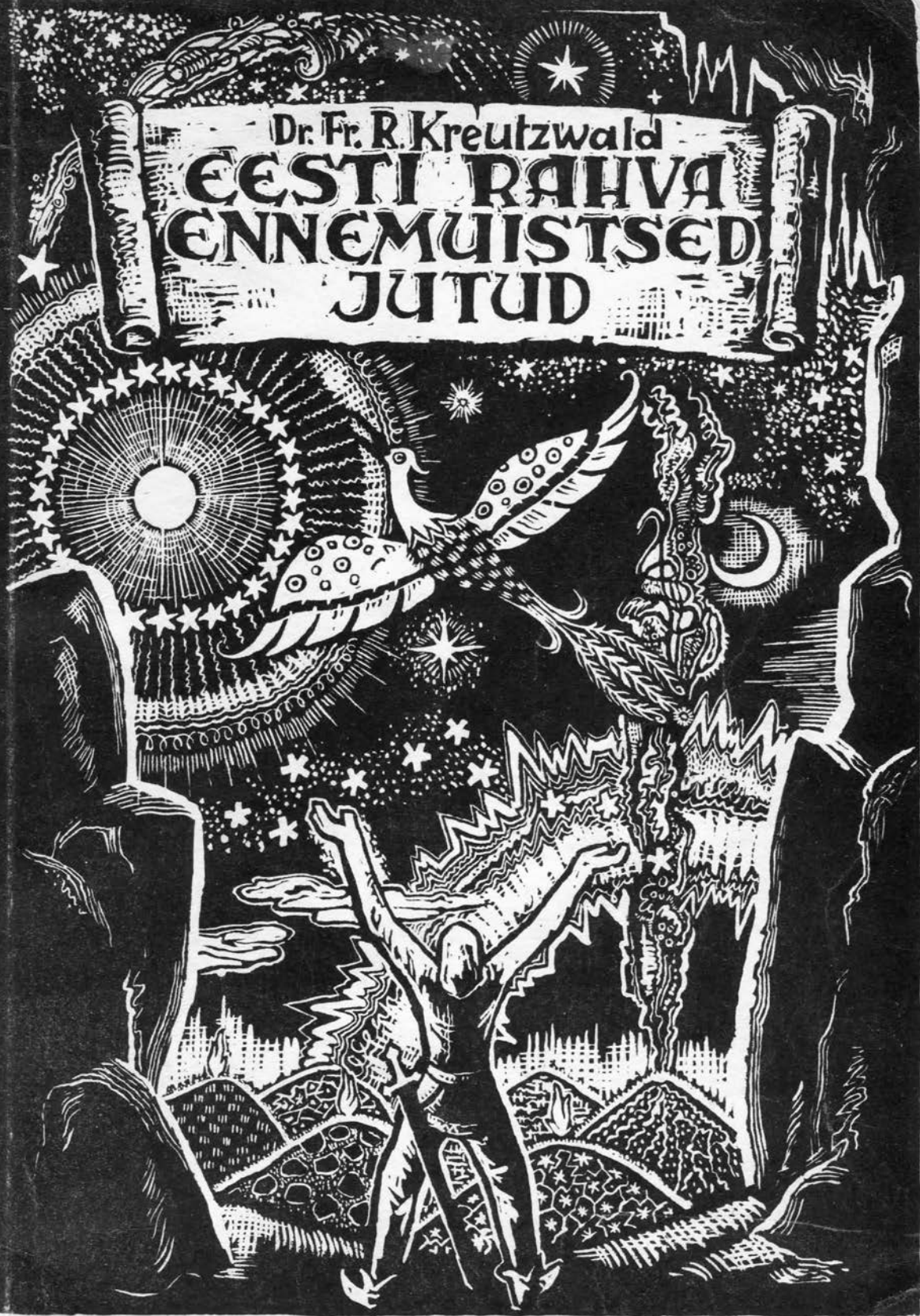

Dr. Fr. R. Kreutzwald
**EESTI RAHVA
ENNEMUISTSED
JUTUD**

Eesti rahva ennemuistsed jutud

Rahvasuust korjand ja üles kirjutand

Dr. Fr. R. Kreutzwald

Keeleliselt redigeerind

Johannes Aavik

E e s s ö n a .

Ennemuistsed jutud on nagu koduta loomad, kellede sünnipaik mõnikord teadmata on, kes aga siiski igal maal ja kõigi rahvasugude keskel elavad ja ehk küll esialgu võõrastena sinna tulnud, aegamööda kujunevad säälsete kommete ja viiside järele, nagu oleksid nad praeguses kohas sündind ja üles kasvand. Meie päivil, kus vanu jutte mitmeis maades hoolega korjatakse ja kirja pannakse, võivad õpetatud mehed selgesti tunnistada, et mõnedegi erinevate juttude eod on ühest tüvikust üles kasvand, milt võsusid teistesse kohtadesse viidi, kus nad hiljemini sedaviisi kasvasid, nagu päikeseterad, vihmaajud ja tuulehood neid kosutasid, või piltliku kõneta üteldes: nagu iga rahva mõistus, vaimuharidus ja eluviis neid kujundasid. — Nõnda leiame ka eesti rahva ennemuististes juttudes palju saksa, rootsi ja muult rahvail päritud idusid, mida nende kasvatajate käsi mitmes suhtes niikaua eesti pakul väanis ja painutas, kuni nad viimaks said säärase kuju, nagu oleks juba algusest saati Harju-, Järva-, Lääne- ja Virumaa põld nende külvipaik olnud. Mõned teised ennemuistsed jutud nende kõrval tohime tõeliselt-meie kodumaal sündind laste hulka lugeda.

Meie rahval on kaunike kogu ennemuistseid jutte ja nendega võiks vist mitu raamatut täita, kui kõik tuttavaks saaksid, mis praegu, siin-sääl rahva keskel alles varjul elavad ja milledest õnnekombel üks ja teine leitakse ja päevavalgele tuuakse. Väär arvamine ühelt poolt, nagu ei kõlbaks niisugused jutud targema rahva suus rääkida, samuti, kui teiselt poolt kitsa mõistuse lorisemine, mis vanad jutud patuks nimetab, on neid viimasel ajal paljugi meie maalt hävitand.

Mõistlikumaile juhatamiseks olgu siin paar sõna vanade juttude seletuseks öeldud. Rahva ennemuistsed jutud on niisugused luuleväel sünnitatud kõned, milledes meie ette tuuakse tegusid ja juhtumisi, mis hoopis või osalt panevad inimliku elu imelikul viisil vaimude väe alla, nõnda et vaimude maailm inimeluga

ühineb. Usk imesünnitustesse on looduse poolt meie südamesse antud, mispärast niisuguste lugude kuulamine meile rõõmu teeb, iseäranis lapsepõlves, kus meie mõistus alles nõder on ja me asjade sündimise vahet veel selgesti ära ei tunne. Ennemuististes juttudes avaneb niihästi inimese kui rahvaste lapsepõlv, millal arenend mõistus luulerajadele veel ei ole tõkkeid ette teind, mispärast me imetegusid usume ega hakka küsima, kas nende sündimine loomulikul kombel võimalik on. Laste kõrval leiame jälle lapseliku südamega inimesi, kes, ehk nad küll selgesti teavad, et lugu tõsi ei või olla, siiski vana juttu rõõmuga loevad, seejuures meele tuletades oma elukevade õnnelikku aega, millal jutt neile üsna tõepärasena näis ja neil veel kahtlevat mõtlemist ei olnud. Ka üks kuulus saksa laulik kiidab õnnelikuks neid, „kes oma teadmisevara südame hinnaga ei ole ostnud“.

Mida enam ennemuiststes jutus loomulikud kombad, imeteod arvestamata jättes, esile tõusevad ja mitmes suhtes tõelist elu näitavad, seda täielikum on jutu loomine olnud. Aga ka elutarkust saab vana jutu kaudu anda ja mõnikord paremini kui muul viisil. Allpool järgnevail lehekülgedel olevaist eesti rahva juttudest on mõned nii ilusad ja viisakad, et neid igamees võib mõnuga lugeda; mõnedest teistest pudeneb õpetuse ivi, mis omas kohas võivad vilja kanda, samuti kui lõppeks veel mõningad naljakombel inimeste rumalust püüavad sugeda.

Missugune ärksa vaimuga mees ei tunnistaks rõõmuga, millist armast ajaviidet ennemuistised jutud temale lapsepõlves pakkusid? Kes ei tuletaks lahkesti meele, kuidas ta ammuli sui jutuvestja päale vahtis, nagu seks, et iga sõna alla neelda, et pisimatki raasukest kaotsi ei läheks! Videviku hetkil, või kui eit ja tütarlapsed õhtul vokkide taga istusid, oli kõige magusam jutuvestmise aeg; aga kui kiiresti kadusid saäl kõige pikemad talveõhtud meil käest, et iga kord ehmatust tegi, kui eit pidi meid magama sundima. Imelikud meeldivad unenäod venitasid jutud pikemaks ja kudasid uusi ilusid nendesse. Ons meil pisimatki õigust keelda oma lastele seda, mis meile noores põlves nii suurt õnne oli valmistand? Ainult kivitruumad südamed võiksid nii armutumad oma laste vastu olla. Ärksast tähelepanust kasvab lastele tulu, mislābi nad, kui neile kooliõpetust hakatakse kuulutama, juba natuke teerada eest leiavad, mil õpetuse sammud hõlpsamini edasi lähevad, sest nende vaim on unest ärgand ega maga enam nagu teistel, kellele niisugust õnne osaks ei ole saand. Milline laste-õpetaja ei peaks ära tundma vahet, mis on

aegsasti äratatud lapse ja teise temavanuse vahel, kes kodu kui kotis üles kasvas? Laps, kes maast-madalast vanu jutte kuulis ja neid teistele oskas, rääkida, on oma väimuanideid ergutand; tema oskab koolmeistri suust õpetust võtta ja nii pikalt tallele panna kui ta mõistuse piirid ulatavad. Seepärast ei või osavale koolmeistrile paremat annet soovida kui oskust asja nõnda juhtida, et ta esimesed õpetused laste mõistuse piirist üle ei läheks, vaid igal sammul nende pisikese aruga kokku jookseksid. Seda mööda kui me oma liikmete rammu ühtepuhkuse liigutamise ja painutamise läbi kosutame, tuleb ka vaimu rammu päev-päevalt kasvatada, kuni mõistus aegamööda meheeliseks saab.

Kui nüüd käesolevas raamatus eesti rahva suust korjatud ennemuistseid jutte lastele ja nooremaile inimestele ajaviiteks pakutakse, siis sünnib see esiteks sellepärast, et need vanema põlve pärandused meie põlve rahvale jälle tuttavaks saaksid, teiseks, et nende lugemine omast-kohast teed valmistaks mõistuse äratamiseks targemate õpetuste jaoks.

Kullaketrajad.

Tahan teile vanade päevade pärandusest vesta kenat jutu, mis sel ajal on sündinud, mil veel murud muistsel kombel neljajalgsete ja suleliste keeletarkust kuulsid.

Ükskord ennemuiste elas sügavas metslaanes lonkur vanaeit kolme priske tütrega puude varjus hurtsikus. Tütred öitsesid kui kenad lillekesed eide kuivand kännu ümber; eriti ilus ja meeldiv oli noorim öde, otsegu oakaunake. Aga üksildases kohas polnud muid nägijaid kui päeval päike ja öösel kuu ja tähtede silmad.

Särasilmil sätendades
paistis päike pärgadelle,
läikis lustil lintidelle,
poogakirju punatelles.

Vanaeit ei lasknud tütarlapsi laiseldes käia ega aega viita, vaid sundis neid hommikust õhtuni tööle. Piigad istusid iga päev vokkide taga ja keerutasid kuldlinu lõngaks. Ei antud väsekestele neljapäeva ega laupäeva õhtul mahti veimevakale lisa valmistada, ja kui videviku viivul või kuuvagel sukavarras näpule ei saand, jäi veimevakk annita. Lõpnud koonlale pandi sedamaid teine lisaks ja päälegi pidi lõng ühetasase paraja keeruga ja peenike olema. Valmis lõnga hoidis vanaeit salakambris luku taga, kuhu tütred iialgi oma jalga ei tohtinud tõsta. Kust kuldlinu majasse toodi või mis kanga tarbeks lõngu kedrati, see oli ketrajale teadmata ega annud eit niisuguste küsimuste kohta mingit seletust. Kaks või kolm korda igal suvel käis vanaeit salateekonnaval, viibis vahel rohkem kui nädalapäevad kodunt ja tuli ikka öösel tagasi, et tütred kunagi ei märkaks, mida ta kaaša oli toond. Enne teeleminekut jagas ta niimitme päeva osaks lastele tööd kätte, kui ise arvas kodunt ära jäävat.

Praegu oli eidel rändamise kord jälle kätte juhtund. Kuue päeva kedrus jagati piigadele kätte, mis puhul igakordset õpetust nõnda kinnitati: „Plikad, pidage silmad sihtivad ja näpud nobedad, et heie värtna-

suus ei katke, muidu lõpeks kuldlõnga hiilgus ja õnnepõlv teil korraga otsa!" Tütarlapsed panid tõsise sõnaga antud kinnitust naeruks: enne kui eit kümme sammu oli kargu toel uksest eemale jõudnud, hakkasid nad kolmel suul irvitama. „Seda iga kord antud alpi keeldu poleks meile tarvis," ütles noorim öde. „Kuldlõnga heie ei katke kiskudeski, veel vähem kedrates." Teine öde sõnas sellele lisaks: „Niisama vähe on võimalik, et kulla hiilgus kaoks." Eks tütarlaste edevus ole mõnigikord enneaegu naernud, kuni pika ilu pääle viimaks püsarpilli leidis.

Kolmandal päeval pärast eide minekut juhtus üks kogemata lugu, mis tütarlastele alguses ehmatust, hiljemini ilu ja õnne, pikapeale aga pisarpilli pidi sünnitama. Uks Kalevi sugulane, kuningapoeg, oli metsalisi, taga kihutades kaaslaste seltsist laias laanes nii ära eksind, et ei koorte haukumisest ega sarvede puhumisest enam teejuhti ei leidnud. Hüüdmise hääled langesid kõik kõversilma kõrva või paks rägastik võttis nad vangi, nii et kaugemale ei ulatand. Väsinult ja tüdinult astus kuninglik noormees viimaks ratsu seljast ja heitis põõsa varju puhkama, kuna hobu omal tahtmisel murult toitu otsis. Kui kuningapoeg unest ärkas, seisis päike juba madalal. Risti ja põigiti teed otsides nägi ta viimaks pisukese jalgraja, mis ta lonkru eide hurtsikusse juhtis. Küll kohkusid tütarlapsed ootamata võõrast meest nähes, kelle sarnast tänini veel ei olnud nende silma puutunud. Pärast päevatöö lõpetust sõbrustasid piigad öhtuvilul võõraga ega raatsind veel puhkama heita. Ja kui viimaks vanemad öed olid magama läind, istus noorim võõra seltsis ukseävel, kus neile sel ööl unekatet silma pääle ei tulnud.

Seni kui nemad kahekesi kuu ja tähtede silme all oma südanelugu tunnistasid magusat juttu vestavad, lähme jahimehi vaatama, kes pääliku olid metsa kaotand. Küll otsiti väsimata edastagasi, sõites kogu laane ümberkaudsus läbi, kuni ööpimedus otsimise lõpetas. Siis läkitati kaks meest linna tagasi kurbi sõnumeid viima, kuna teised võtsid oomaja laiaoksalise kuuse all, kust teisel hommikul tahtsid jälle otsima minna. Kuningas käskis sedamaid teisel hommikul enne koitu rügemendi hobuse- ja teise jalaväge kadunud poega otsima saata. Pikk ja lai laas viivitas meestel otsimist kolmanda päevani; siis vast leiti keskhommiku ajal kogemata jäljed ja satuti jalgrajale, mis hurtsikusse viis.

Kuningapojal ei olnud aeg tütarlaste seltsis igavaks läind, veel vähem oli tal kojuigatsust meele tulnud. Enne lahkumist töötas ta noorimale

piigale salamahti lühikese aja pärast tagasi tulla ja siis kas heaga või vägisi neitsikese kodukanaks kaasa võtta. Ehk küll vanemad õed sellest nõupidamisest midagi ei teadnud, tõusis lugu siiski avalikuks säältkaudu, kust keegi ei võind mõelda.

Noorima tütarlapse ehmatus polnud mitte väike, kui ta pärast kuniga-
poja lahkumist voki taga istudes leidis heide värtناسuus katkend. Lõngaotsad seoti küll ristsilmuseil kokku ja vokitatas tallati kiiremale käigule, et töö virkus peiu armu kulutatud aja tasa teeks. Aga üks seni alles teadmata ja tundmata asi pani siiski neiu südame tuksuma: kuldilõngal põlnud enam endist hiilgust. Ei aidand siin küürimised, ohkamised ega silmaveega pesemised: asi jäi lonkama. Viletsus hüppab uksest, astub aknast ja poeb prao vahelt sisse, kui kogemata mulgu leiab, ütleb vana tark sõna. Nõnda juhtus ka nüüd.

Vanaeit oli öösel koju tulnud. Hommikul tuppa astudes mõistis ta silmapilkselt, kuidas asjakord õigelt teelt oli ära läind. Tuline viha kihutas tal südant; ta lasi tütreid ükskaaval ette astuda ja hakkas neilt asja kohta seletust nõudma. Tütarlaste salgamine ja vabandamine ei kestnud kaua, sest valel on lühikesed jalad, ja kaval vanaeit sai selgesti aru, mis külakukk ta selja taga noorima tütre kõrva oli laulnud. Vanamoor hakkas koledasti sajatama, otsegu oleks tahtnud maa ja taeva ühe korraga mustaks vanduda. Lõppeks ähvardas ta noorelmehel kaela murda ja keha metsaliste söögiks ette visata, kui tal peaks olema himu teist korda tagasi tulla. — Noorim tütar, punane kui keedetud vähk, ei leidnud kogu päeval rahu ega saand öösel silmapilkugi magada; alati koormas teda mõte, et noormees tagasi tulles võiks surma leida. Vara hommikul, kui eit ja õed veel koidu-und pikutasid, läks ta salamahti toast õue kastevilul rasket meelt jahutama. Ta oli õnneks lapsepõlves vanaeidelt linnukeelt õppind, mis talle nüüd tuluks tõusis. Lähedal kuuse ladvas istus üks kaaren, nokaga sulgi kohendelles. „Armas valgelind, linnusugude targim! Kas tahad mulle appi tulla?” — „Mis abi sa tahad?” küsis kaaren. Tütarlaps vastas: „Lenda laanest lagedale, kuni uhke linn kuningakojaga sulle vastu tuleb. Püüa kuningapojaga kokku saada ja kuuluta temale, mis õnnestus minule õn tulnud.” Seepäale ta jutustas kaarnale pikemalt kogu loo, lõngaheide katkemisest kuni eide kolēda ähvardu-
seni; ja palus, et noormees mitte enam tagasi ei tuleks. Kaaren lubas toimetada asja, kui linnas kedagi leidub, kes tema keelt oskab, ja ruttas sedamaid teele.

Eit ei lasknud noorimat tütart enam voki taha istuda, vaid pani ta kedratud lõnga kerima. See töö oleks piigale hõlpsam olnud kui endine ketramine, aga vanaeide alatine vandumine ja taplemine ei annud talle hommikust öhtuni rahu. Püüdis neiu ennast vahandada, siis läks lugu veel pahemaks. Paneb südametäis naise lõuad kord lõksutama, siis ei jaksa ükski vägi neid enam kinni hoida.

Öhtu eel hüüdis kaaren „krooks, krooks!” kyuse ladvast, ja piinatud piiga tõttas ukse ette sõnumeid kuulma. Kaaren oli õnnekombel kuninga rohuaias tuuletarga poja leidnud, kes selgesti linnukeelt oskas. Sellele kuulutas must lind neiu saadud sõnumid ja palus loo kuningapojale teada anda. Kui kärneripoiss oli loo kuningapojale jutustand, läks sel süda ja meel raskeks, siis hakkas ta oma sõpradega salanõu pidama tütarlapse päästmiseks. „Ütle,” õpetas ta tuuletarga pojale, „et kaaren lendaks kiiresti tagasi ja neiu le kuulutaks: „Ole valvel üheksandal ööl: küll siis tuleb päästja, kes kanapoja kulli küüsisst kisub.” Toimetamise palgaks anti kaarnale tükk liha tiibade karastamiseks ja siis läkitati ta jälle teele. Neiu tänas musta lindu toimetamise eest, pidas kuulnud asja südames varjul, et teised mingit märku ei saaks. Aga mida ligemale üheksas päev jõudis, seda raskemaks läks tal süda, kui mõtlema hakkas, et mingi kogemata õnnetus võis asja nurja ajada.

Üheksandal öhtul, kui vanaeit ja õed puhkama olid heitnud, läks noorim õde kikiarvabail toast välja ning istus puude varjus murule puhkama. Lootus ja hirm täitsid ühtlasi südant. Juba laulis kukk teist korda, aga metsas ei olnud sammude müdinat ega häälitsemist kuskil kuulda. Teise ja kolmanda kukelaulu vahel tungis kaugelt otsekui tasane hobusekabja-müdin ta kõrva. Müdina juhtimisel läks neiu tulijaile vastu, et ligemaletulek magajaid toas ei ärataks. Natukese aja pärast silmas ta sõjameeste seltskonda; kuningapoeg sõitis ise teejuhina teiste eel, sest ta oli viimati siit minnes teind puude külge salamärke, mida mööda nüüd tagasi oskas tulla. Neiu nähes kargas ta hobuse seljast, aitas tütarlapse sadulasse, istus ise ettepoole toeks kõrvale ja siis tõttasid nad jälle minekule. Kuu andis puude vahelt niipalju valgust, et märgitud teerada käest ei kaotatud. Hommikune koidupuna oli igal pool lindude keeled lahti päästnud ja häälitsema pannud. Oleks neiu osand neid tähele panna ja kõnest õpetust võtta, siis see oleks neile rohkem tulu saatnud kui mesikeelne meelitus, mis kuningapoja suust

ükski ta kõrva ulatas. Aga tema ei kuuland muud kui peigu, kes teda palus jätta tühja kartuse ja sõjameeste kaitsele julgesti loota. Kui nad lagedale jõudsid, seisis päike juba üsna kõrgel.

Unneks ei pannud vanaeit vara hommikul kohe tütre põgu tähele; alles tüki aega hiljemini, kui ta kerilauad kerijata nägi, küsis ta, kus noorim tütar oli läind. Selle kohta ei teadnud keegi selgitust anda. Mõnest tundemärgist mõistis eit, et tütar põkku oli läind; sedamaid otsustas ta jooksikule karistaja kannule läkitada. Ta tõi lakast peotäie üheksast liigist kokkusegatud nõiduõrhte, lisas sõnaldatud soola sekka ja sidus need nartsukesse topsiks, sajatas manamis- ja langetussõnu pääle; keris natuke villast sukalõnga kooreks ümber ja saatis siis nõiakera tuulega minema, kuna ise laulis:

„Tuulispäake, laena tiiba,
tuuleämma, hõlmakene,
pane rohud rändamaie,
kerakene keerlemaie,
tuulekiirul tuiskamaie.“

Keskhommiku ja lõuna vahel jõudis kuningapoeg sõdurite salgaga laia jõe kaldale, millest kitsas sillake üle oli tehtud, nii et mehed vaid ükshaaval võisid üle sõita. Kuningapoeg ratsutas parajasti silla keskkohas, kui tuulest kantud nõiakera kui kiil hobust puudutas. Hobune norskas kohkudes, tõusis äkki tagumiste jalgade pääle püsti, ja enne kui keegi appi jõudis, libises neiu sadulakelbalt jökke. Kuningapoeg tahtis tema kannul jökke karata, aga sõdurid takistasid teda tagasi hoides seda tegemast, sest jõgi oli põhjatu sügav ja inim-abi ei saand siin sündind õnnetust enam olematuks teha.

Ehmatus ja kurbus olid kuningapoja üsna tuimaks teind; sõdurid viisid ta tahtetumana koju tagasi, kus ta mitu nädalat vaikselt kambris oma õnnetust leinas, esimesil päivil ei toitu ega keelekastet võtnud. Kuningas lasi igalt poolt, ligidalt ja kaugelt, tarku kokku kutsuda, aga keegi ei võind tõbe seletada ega teadnud selle vastu abi juhatada. Sääl ütles ühel päeval tuuletarga poeg, kes kuninga rohuaias kärneripoisiks oli: „Saatke kohe Soomemaale vana targa täadi järele, see oskab selles asjas rohkem kui teie maa targad.“

Kiiresti läkitas kuningas sõnumi Soome vanale targale, kes juba nädala pärast tuuletiivul sinna jõudis. Tema ütles kuningale: „Auline kuningas, see

tõbi on tuulest tulnud. Vihane nõiakera on nooremehe südame parema poole ära pööratud, sellepärast on ta alati leinas. Siin ei aita sõnad ega arstirohud, vaid aeg üksi võib häda parandada. Saatke ta sageli tuule kätte, et tuul mured metsa ajaks." Nõnda sündiski pikapääle: kuningapoeg hakkas jälle toibuma, toitu võtma ja öösel magama. Viimaks tunnistas ta vanemaile oma südamevalu. Isa soovis, et poeg kosja läheks ja kurva meele paranduseks, nooriku koju tooks, aga poeg seisis selle vastu.

Juba ligi aasta oli noorelmehele leinas mööda jõudnud, kui ta ühel päeval kogemata sillale juhtus, kus ta armsaim oli otsa saand. Unnetuse meenudes tõusid tal kibedad pisarad silma. Äkki kuulis ta ilusat lauluhäält, ehk küll kuskil inimhinge nähtaval polnud. Hääleke laulis:

„Sajatusel eide kurja
vesi võttis väetikese,
Laine mattis lapsukese,
kattis Ahti armukese.”

Kuningapoeg astus hobuse seljast, vahtis igale poole, kas ehk kedagi silla varjus peidus on; aga nii kaugele kui silm ulatas, ei olnud kuskil laulikut näha. Veepinnal kõikus laiade lehtede vahel üks jõenupuke; see oli ainus asi, mis talle silma puutus. Aga kõikuv lilleke ei võind laulda, siin pidi mingi imeline salaasi varjul seisma. Ta sidus hobuse jõe kaldale puukännu külge kinni, istus ise sillale ja pani tähele, kas silm või kõrv vahest mingit selgemat tundemärki ei taju. Tüki aega jäi ümberringi kõik vaikseks, siis laulis jälle nägematu laulik:

„Sajatusel eide kurja
vesi võttis väetikese,
laine mattis lapsukese,
kattis Ahti armukese.”

Mõnikord tuleb inimesele hea mõte nagu õhust, nõnda sündis ka siin. Kuningapoeg mõtles: „Kui ma viibimata laanehurtsikusse sõidan, kes teab, ehk võivad kullaketrajad selle imeliku loo mulle seletada.” Seda mõeldes istus ta hobuse selga ja suundus laane poole. Endiste märkide järele lootis ta hõlpsasti tee leida; aga mets oli kasvand, seepärast kulus otsimisega enam kui päev, enne kui teerada leidis. Hurtsiku lähedal jäi ta puude tagant luurama, kas neitsikestest keegi toast välja ei tule. Hommiku vara läks vanim öde allikale palet pesema. Noormees astus ligemale, jutustas

möödund-aastase õnnetuse sillal ja millist laulu ta paari päeva eest oli kuulnud. Vanaeit juhtus õnneks kodunt ära olema, seepärast palus neiu kuningapoja tuppa. Kui tütarlapsed olid juttu pikemalt kuulnud, mõistsid nad kohe, et mullune õnnetus eide nõiakerast oli sündind ja et öde praegu veel surnud ei ole, vaid nõiduse kammitsas. Vanem neiu küsis: „Kas midagi veelainetel teie silma ei puutund, mis laulu oleks võind sünnitada?” – „Ei midagi,” kostis kuningapoeg: „Niikaugelt kui minu silm ulatas, polnud jõe lainetel muud nähtaval kui kollane jõenupuke laiade lehtede vahel, ent lilleke ja lehed ei võind ju laulda.” Tütarlapsed arvasid kohe, et jõenupuke muud ei võind olla kui nende laineisse uppund öde, kelle nõidusvägi oli lilleks moondand. Nad teadsid, kuidas vanaeit sajatatud nõiakera lendama oli pannud, mis võis öe iga viisi moondada, kui see tal elu seest ei võtnud. Sellest arvamist ei ütelnud nad kuningapojale midagi; niikaua kui neil veel kindlat päästmise plaani polnud, ei tahtnud nad tühja lootust äratada. Eide tagasitulek võis veel paar päeva viibida, seepärast oli neil aega nõu pidada.

Vanim öde tõi öhtul peotäie tarviliselt kokkusegatud nõidusrohtusid lakast, hõõrus peeneks, segas jahuga koogitaignaks, küpsetas koogi ja andis noorelemehele süüa, enne kui ta öhtul puhkama läks. Kuningapoeg nägi öösel imeliku une, otsegu elaks ta metsas lindude keskel ja õskaks igauheerilist keelt. Kui ta hommikul öise unenäo oli neidudele ära rääkinud, ütles vanim öde: „Õnnetunnil olete meie juure tee leidnud, õnnetunnil unes näind, mis teile koju minnes tõeliselt saab sündima. Minu eilne sealihäl silitatud kook, mis teie jaoks küpsetasin ja teile süüa andsin, oli tarkuse rohtudega täidetud, mis teile võime annavad kõik ära mõista, mida targad linnud isekeskis kõnelevad. Neil väikseil sulgkuubedega meestel on palju tarkust varjul, mis inimestele on, teadmata: seepärast pange teraselt tähele, mida lindude nokad kuulutavad. Ja kui ükskord teie leinapäevad lõpevad, siis tuletage ka meid vaeseid lapsi meele, kes siin kui põlised vangid voki taga istume.”

Kuningapoeg tänas piigasi heade soovide eest ja töötas nad hiljemini orjapõlvest päästa, olgu kas lunastushinnaga või väevõimuga, jättis siis jumalaga ja tõttas teele. Tütarlastel oli rõõmus meel, kui nägid, et neil lõngaheidet olid jäänd katkemata ja kulla hiilgus kustumata; vanaeit ei võind koju tulles neile midagi süüks mõista.

Seda naljakam näis lugu kuningapojaga, kes metsas otsegu pereka rahva keskel sõitis, kust lindude laulud ja hääbitsused kõik arusaadavalt talle kõrvu kostsid. Siin ta nägi imestades, kui palju tarkust seeläbi tundmatuks jääb, et linnukeelt ei osata. Suuremast osast sellest, mida sulgne rahvas kõneles, ei võind teekäija esiotsa palju aru saada, ehk sääl küll mitmestki inimesest üht ja teist avaldati, sest need inimesed ja nende salatoimetused olid talle võõrad. Kõrgel männi ladvas nägi ta korraga haraka ja kirju rästa, kellede keskustelu tema kohta sobis. „Inimeste rumalus on suur“, ütles rästas, „nad ei oska kõige väiksemaidki asju õigel kombel toimetada. Sääl istub silla kõrval jöenupu kujul vana lonkru moori kasvandik kogu aasta, laulab möödakäijaile oma häda, aga keegi ei tule teda päästma. Alles paari päeva eest sõitis endine peiuke üle silla, kuulis neitsi lauluigatsemist, aga polnud targem kui teisedki.“ Harakas kostis: „Ja ometi peab tütarlaps tema süü pärast eide nuhtlust kannatama. Kui ta suuremat tarkust ei saa kui seda, mida inimeste suust kuuleb, siis jääb tütarlaps igavesti lillekeseks.“ - „Piiga päästmine oleks tühine asi,“ ütles rästas, „Kui lugu Soome vanamehele põhjani ära selétada. Vana Soome tark võiks neitsi hõlpsasti veevangist ja lillekammitsast päästa.“

Praegu kuuldud jutt oli nooremehe mõtlema pannud; edasi sõites pidas ta nõu, kust saada käsukandja, keda Soome läkitaks. Sääl kuulis ta ülal pää kohal, kuidas üks pääsuke teist hüüdis: „Tule läki Soomemaale, sääl on parem pesitamise-paik kui siin!“

„Pidage kinni, sõbrad!“ hüüdis kuningapoeg linnukeelel. „Viige Soome vanale targale palju tuhat tervist minu poolt ja paluge temalt nõu, kuidas võimalik oleks jöenupuks moondatud neiu jälle inimeseks teha.“ Pääsukesed lubasid asja toimetada ja lendasid oma teed.

Jõe kaldale jõudnud, puhkas noormees hobust ja jäi sillale kuulutama, kas jälle lauluhäält kuskilt kõrvu ei kosta. Vaikus valitses ümberringi ega olnud muud kuulda kui lainete kohinat ja tuule vihinat. Nukras tujus istus noormees hobuse selga, sõitis koju tagasi ega lausund kellelegi sõna viimasest teekäigust ja juhtumustest.

Nädal hiljemini istus ta ühel päeval rohuaias, arvates, et pääsukesed vist ta sõnumi olid oma teel unustand, kui syur kotkas ülal kõrgel õhus ta pää kohal tiirles. Vähehaaval tuli lind üha madalamale, kuni ta viimaks

ühe pärna otsa kuningapoja ligidale maha laskus. „Vana Soome tark,” nokatas kotkas, „läkitab teile palju tervitusi ja palub mitte pahaks panna, et ta ennemini vastust ei saand saata. Ei olnud kedagi siiapoolse tudijat leida. Neitsi päästmiseks lillepõlvest pole muud vaja kui seda: minge jõe kaldale, visake riided seljast ja võidke keha üleni mudaga, nii et valget märki kuhugi ei jää; siis võtke sõrmedega ninaotsast kinni ja hüüdke: „Mehest vähk!” Silmapilgus saate vähjaks, minge siis sügavasse jõe põhja; uppumist pole teil karta. Tungige julgesti jõenupu juurte alla, harutage need mudast ja kõntsast lahti, et kuhugi pikemat kinnitust ei jää. Riputage end sõrgapidi ühe juureotsakese külge kinni, küllap siis vesi teid ühes lillega veepinnale tõstab. Sääl sõitke laine turjal seni edasi, kuni käharaoksaline pihlakas vasakpoolsel kaldal teile silma puutub. Natuke maad pihlakast seisab sauna kõrgune kivi. Kivi kohal peate ohkama: „Jõenupust neitsi, vähjast mees!” Asi sünnib silmapilkselt nõnda.” Kotkas tõusis jutu lõpul lendu ja läks oma teed. Noormees vaatas tüki aega temale järele ega teadnud, mis ta sellest pidi arvama.

Kõhelused olid kestnud enam kui nädalapäevad; noorelmehele polnud julgust ega usaldust päästmise tegu käsile võtta. Sääl kuulis ta ühel päeval varese suust: „Mis sa kõheled vana targa käsku täita? Tema ei ole üialgi valesõnumeid saatnud ega linnukeel petnud. Rutta jõe kaldale ju kustuta neitsi igatsemise-pisarat.” Varese kõne kasvas nooresmehes julgust; ta mõtles: suuremat õnnetust kui surm ei või mulle sääal tulla, ent kergem on surm kui alatine leinapõlv. Ta istus hobuse selga ja sõitis tuttavat teed jõe kaldale. Sillale jõudes kuulis ta laulu: /

„Eide kurja kiusamisel
pidin siia suikumaie,
lapsi noori närtsimaie,
laine sülle langemaie.
Sügav märga sängikene
katab nüüd mind noorukesta.”

Kuningapoeg sidus hobuse jalad kammitsasse, et ta ei saaks sillast kaugele minna, heitis riided seljast, võidis keha üleni mudaga, nii et valget märki kuhugi ei jäänd, võttis siis enesel ninaotsast kinni ja hüüdis: „Mehest vähk!” ning kargas sedamäid vee alla. Silmapilguks tõusis vesi kihisedes üles, ja siis oli jälle kõik vaikne nagu ennegi.

Vähjaks moondund mehike hakkas nüüd jöenupu juuri veepõhjast lahti harutama, mis tal väga palju aega võttis. Juured seisis tugevasti kõntsa ja muda sees kinni, nii et vähjal seitse päeva kanget tööd oli, enne kui ta asjaga toime sai. Töö lõpetand, näpistas vähk sõrad ühe juureotsakese külge ja vesi kergitas ta ühes lillega veepinnale. Loiskuvad lained viisid vähja ja jöenupu vähehaaval edasi, ja ehk küll puid ja pöösaid paljugi kaladal nähtavale tuli, ei puutund juhatatud pihlakas suure kiviga siiski mitte ta silma. Viimaks nägi ta vasakpoolsel kaldal käharaoksalise pihlaka punaste marjakobaratega ja natuke maad eemal seisis ka suur sauna kõrgune raudkivi. Nüüd ohkas mehike vähk: „Jöenupust neitsi, vähjast mees!” Silmapilkselt ujus veepinnal kaks inimpääd, üks mehe, teine naise oma; vesi veeretask nad kalda ligemale, aga mõlemad olid ihualasti, nagu Jumal nad oli loond.

Häbelik neiu hakkas paluma: „Armas noormees, mul ei ole riideid selga panna, sellepärast ma ei või veest välja tulla.” — Noormees palus vastu: „Astuge kaldale pihlaka varju. Ma pigistan seni silmad kinni, kuni kaldale ronite ja pihlakast varju leiate. Ma ruttan sillale, kuhu hobuse ja riided jökke minnes maha jätsin.”

Neiu peitis end pihlaka varju ja noormees läks silla poole, kuhu ta riided ja hobuse oli jätnud; aga ei leidnud säält üht ega teist. Et vähjapõlv tal mitu päeva oli kestnud, seda ta ei teadnud, vaid arvas end ainult paar tundi veepõhjas olnud. Vaata, uhke tõld kuue hobusega veereb mööda kallast temale vastu. Tõllast ta leidis kõik tarvilised riided nii enesele kui vete-vangist päästetud neiuale. Ka üks teener ja toatüdruk olid ühes tõllaga sinna tulnud. Teenri võttis kuningapoeg endale abiks ja läkitas tüdruku tõlla ja riietega sinna, kuhu alasti ärmuke pihlaka alla ootama oli jäänd. Rohkesti tunni aja pärast tuli ilusasti pulmariietega ehitud neiu sinna, kus kuningapoeg kaldal teda ootas. Ta ise oli niisama uhkes peiulikus riides ja istus nüüd neiu kõrvale tõlda. Nad sõitsid otse linna, kiriku ukse ette. Kuningas ja kuninganna istusid leinariides kirikus, leinates kallist poega, kes arvati jökke uppund, sest et hobu ja riided kaldalt olid leitud. Suur oli vanemate rõõm, kui surnuks peetud ja taganutetud poeg elusalt kauni neiu kõrval nende ette astus, mõlemad säravais ülikondades. Kuningas ise talutas nad altari ette, kus nad paari laulatati. Siis valmistati pulmad, mis suure ilu ja käreaga kuus nädalat vältasid.

mine südamerahu lõpetaks. Kes kõik salaasjad oma silmaga tundma õpib, see ei leia enam sellest rõõmu, mis igapäevases elus avalikult ta silma ette tuleks. Seda mõtle enne kui hiljemini hakkad kahetsema. Siiski kui sa minu keelust hoolimata õnnetust soovid, tahan sulle õpetada, kuidas sa õõ varjus sündivaid asju võid näha saada. Aga sul peab enam kui mehe julgust olema, muidu ei või sa iialgi salatarkuse jälile saada.”

Siis juhatas vana Soome tark talle koha ja nimetas ühe õõ, mis õnneks kaugel polnud, kus ussikuningas iga seitsme aasta pärast oma vallaga kokku tuleb suurt lustipidu pidama. „Ussikuningal on kuldvaagnake taevakitse piimaga ees. Kui sul kuidagi võimalik on leivapaluke selle piima sisse kasta ja silmapilkselt kastetud suutäis suhu pista, enne kui vaenlaste eest põgened, siis sa võid kõik saladused näha, mis õõ varjus inimeste teadmata sünnivad. Onnejuhuseks võid arvata et tänavu parajasti ussikuninga pidu on, muidu sa peaksid seitse aastat ootama, enne kui see pidu jälle peetakse. Aga ole julge, südi ja nobe, muidu läheb asi nurja.”

Noormees tänas õpetuse eest ja läks minema kindlas tahtmises targa õpetust täita, ka kui ta peaks seejuures elu kaotama. Kui siis nimetatud õõ kätte jõudis, läks ta õhtul suure sohu, kuhu ussikuningas pidi oma alamatega ilupidule kokku tulema. Ehk küll noormees teraselt silmi igale poole ümberringi-suundas, ei näind ta siiski midagi muud kui mõnesid mättakühme, mis liikumata oma paigal seisis. Juba läks tal aeg oodates igavaks ja südaõõ võis parajasti käes olla, kui korraga keset sood hele tulevalgus tõusis, otsekui oleks taevatäheke künka otsas hiiland. Sel hetkel, mil tulevalgus tõusis, hakkasid kõik mättakühmud kihisema ja liikuma, ja igast künkast tuli usse sadade kaupa lagedale, roomasid siis kõik tulevalguse ümber kokku, nii et vaid lage soo järele jäi. Arvatud mättad olid olnud pelgad elavate madude hunnikud, kes siin oma kuningat ootasid. Kui nüüd kõik maod tulevalguse juure olid kogunend ja sääl ühte hunnikusse end kokku kerind, kerkis nende kogu väikse heinakuhja laiuseks ja kõrguseks; aga hele tulitäht seisis hunniku otsas. Kihin ja kahin oli ussikuhjas nii suur, et noormees hirmu pärast sammugi ei usaldand ligemale astuda, vaid tükiks ajaks jäi kaugelt seda imenähtust vaatama. Vähehaaval võttis ta südant ja läks kikivarbail tasahiljakesi samm-sammult edasi. Mis ta sääl nägi, oli koledam kui kole, nii et seda keegi ei suudaks kujutella. Mitu tuhat ussi oli siin kobaras suure mao ümber, kel paraja

palgi jämedune keha näis olevat ja uhke kuldkroon pääs, millest see hiilgus välja paistis. Usside päade sajad ja tuhanded, mis nende kobarast nähtavale tulid, sisisesid kõik nagu kurjad haned ja tegid kihinat ja kahinat, nii et kõrvad lukku läksid.

Noorelmehel ei olnud tükil ajal julgust ussikuuhjale läheneda, kus iga silmapilk surm teda ähvardas. Aga kui ta korraga jälle silmas mainitud kuldvaagnakest ussikuninga ees ja kasu meele tuletas, mis talle sellest võis tõusta, siis ei tohtinud ta enam kauemini aega viita. Ehk küll ta ihukarvad püsti seisis ja veri südames tarretas, siiski ei annud himude kihutus talle mahti, vaid sundis teda edasi minema. Oh seda kihinat ja kahinat, mis nüüd usside kuhjas tõusis! Kõik nende tuhanded pääd, mis nähtaval olid, ajasid suud õieli ja püüdsid meest nõelata, aga õnneks ei saand nad nii ruttu oma kehi teiste kerast lahti kiskuda. Noormees oli tuule kiirusel leivapalukese kuldvaagnasse kastnud ning suhu pistnud ja andis siis jalgadele valu, nagu oleks tuli taga kihutand. Aga tagasihutaja oli sel korral pahem kui tuli, seepärast polnud mehel aega üle öla tagasi vaadata, ehk küll tema meelest tuhanded vaenlased ta kannul olid ja nende kihin alati kõrvu kostis.

Viimaks jäi tal hing rindu kinni, jõud lõppes otsa, nõnda et ta uimasena ja tuimana nagu surnu murule maha langes, kus ta kätt ega jalga ei saand liigutada. Silmad olid tal vähehaaval unekatte all kinni vajund, kohutavad unenäod aga piinasid hirmund südant endisest rohkem. Nõnda nägi ta unes, nagu oleks ussikuningas hiilgava kuldkrooniga tema pääle langend ja tahtnud ta neelda. Suure kisaga kargas ta vaenlase eest kõrvale ja nägi unest ärgates, kuidas praegu-tõusnud päikese kiired olid ta äratand. Avades silmad pärani, ei näind ta kuskil pool öösisi vaenlasi, ja soo, kus ta nende kimbus oli olnud, võis vähimalt penikoorma maa säält kaugel olla. Vist oli taevakitse piim ta jõudu karastand, et ta nii kaugele oli võind joosta. Hiljemini leidis ta liikmeid läbi katsudes, et kuskil viga ei olnud. Nüüd oli ta rõõm ot-satu, et ta oli võind end elu ja tervisega päästa.

Pärast lõunat puhkas ta mõne tunni öisest hirmust ja väsimusest, siis võttis ta nõuks juba sel ööl metsa minna katsuma, mis kasu taevakitse piima maitsmine talle oli toond ja kas tõesti varjatud asjad temale avalikuks on läind. Metsas nägi ta varsti, mida veel ükski surelik silm polnud näha saand ega vist hiljeminiigi või näha saada. Puude latvade vahel asetsesid ehakarva kuldlavad, hõbevihad ja hõbedased veeämbrid lavalaudidel valmis;

ometi polnud kuskil elavaid olendeid näha, kes siia vihtlema tuleksid. Täiskuu andis heledat valgust, et kõik ümberringi mehele silma paistis. Tüki aja pärast kuulis noormees puulehtedes kahinat, nagu oleks tuuleõhk tõusmas, ja siis tuli igalt poolt alasti neidusid, palju ilusamaid ja kaunima näoga kui neid kuskil meie külades on kasvamas. Kõik need metsahaldja ning murueide tütred läksid lavale vihtlema. Pöõsa tagant salaja luurav noormees oleks enesele sel ööl soovind sada silma, sest kaks ei jõudnud seda ilu vaadata. Viimaks, kui öö juba vastu hommikut jõudis, kadusid lavad ja vihtlejad neitsid vaataja silmist, nagu oleksid nad udupilve ujund. Mees seisis veel tüki aega, kuni päike tõusis; siis ~~yast~~ hakkas koju minema.

Ehk küll päev igatsusega aastapikkuseks venis, enne kui öhtu ja öö jälle kätte jõudsid, millal mehel lootust oli kuuvalgel vihtlevaid neitseid uuesti silmitseda, lõppes siiski viimaks see igatsemise-aeg. Aga metsas ei leidnud ta midagi, ei lavu ega neitseid. Ometi ei väsind ta sinna igal ööl minemast, kuid käigud jäid asjatumaks. Nüüd hakkas mure teda vaevama. Siin maailmas ei olnud midagi, mis temale rõõmu oleks võind teha; ta ei võtnud enam toitu ega jooki, vaid lõppes igatsemise kätte. Küll on inimesele õnneks, et ta-seesuguseid salaasju näha ei saa.

Pikkjalg, Osavkäpp ja Teravsilmi.

Ükskord elas jõukas peremees oma naisega. Neil ei olnud üheski suhtes puudust, sest Jumal oli neid igapidi rohkesti kõigega õnnistand; inimeste silmaga vaadates kiideti neid rikkaks ja õnnelikuks. Ometi puudus neil üks asi, mida rikkus ei suutnud anda: neil ei olnud lapsi, ei ainukestki veel olnud, ehk nad küll juba rohkem kui kümme aastat paaris olid eland.

Nüüd juhtus ühel öhtul, millal mees oli kodunt väljund ja naine üks toas istus, et ~~agg~~ tal igavaks ja süda väga nukraks läks. „Eks naabernaised ole minust palju õnnelikumad,” mõtles naine: „neil on toatais lapsi ajaviiteks. Ka kui mees on korra kodunt ära läind, ei tarvitse neil üksinda istuda. Minul ei ole kedagi omast, otsegu võsuta känd pean üksi tühjas toas elama.”

Nõnda mõteldes paisusid pisarad tal silma, ega tea, kui kaua naine juba sedaviisi murekoorma alla oli istund ilma tähele panemata, et üks ootamata võõras tupp oli astund. Äkki tundis ta midagi jalaketra kõdistavat. Ta arvas kassi olevat, aga silmi maha kumardades nägi ta kena titekese oma jalge ees põrandal. „Uih!” kisendas naine kohkudes, tahtis istmelt püsti karata ja putkama pista, aga titekese käed pidasid teda nagu raudpihvid kinni, et ta paigastki ei pääsnud.

„Ära ehmata, armas noorik!” ütles titeke lahkesti, „kui kutsumata siia tulin su meelt lahutama ja su kurbust kustutama. Sa elad üksi; inimesel läheb pikal öhtul aeg igavaks; mees on teele läind, kust ta vast mõne päeva pärast tagasi jõuab. Armas noorik, —”. Naine katkestas pahaselt: „Jäta pilkamine! Mu noorikutanu hallitab juba enam kui kümme aastat kirstus ja nutab lesena parimat aega!” — „Sellest pole viga,” andis titeke vastuseks. „Kui naisele pole veel saba taha saand ja ta noor ning priske on, siis on ta noorik, ja lapsi sul tänini veel pole olnud, kes noorikupõlve võiksid lõpetada.” — „Jah,” ütles naine, „see ongi, mis mind sageli kurvastab ja paneb arvama, et ma mehe meelest olen ammugi halvaks läind, kes mind kui kuivand kändu kaisutab, millest iialgi noort võsu ei kasva.” Aga titeke ütles trööstides: „Ole sellepärast mureta; su päevad ei ole veel öhtul, sest enne kui sa aasta vanemaks oled läind, tõuseb kolm võsu sinu kuivaks arvatud kannust ja kasvavad vanemaile rõõmuks. Aga sa pead kõik nõnda tegema, nagu ma sulle õpetan. Kui mees teelt koju tuleb, pead sa talle keetma kolm musta kana muna ja öhtul süüa andma. Kui ta magama läheb, siis tee enesele mingit toimetust õue, kuhu sa tükiks ajaks pead viibima, enne kui hiljemini mehe kõrvale süngi poed. Kui aeg saabub, mil minu sõnad on tõeks läind, siis tulen sind jälle vaatama. Sinna päevani jäägu minu tänane kõik kõigile teadmatumaks. Jumalaga, armas noorik!” Seepeale kadus titeke naise silmist, nagu oleks ta maa alla vajund.

Noorik või noorikuks söimatud naine hõõrus tüki aega silmalaugusid, nagu püüaks ta jõuda selgusele ja tahaks näha, kas juhtumus oli ilmsi või unenägu olnud. Mida inimene igatseb ja soovib, seda arvab ta enamasti ikka tõeks. Nõnda oli ka naisega. Naljakas lugu pisikese titega ei läind tal enam meelest, ja kui peremees mõne päeva pärast koju jõudis, keetis naine kolm musta kana muna, andis need öhtul mehele süüa ja täitis teised õpetuse punktid.

Mõne aja pärast ilmneb, et titekese ennustus ei olnud petlik. Mees ja naine olid röömsad ega jõudnud päeva ära oodata, mis nende igatsuse pidi täitma. Seatud ajal sai naine nurgavoodisse ja tõi kolmikud lapsed ilmale, kõik pojad, ilusad ja prisked. Kui hiljemini nurganaine juba toibuma hakkas ja mees ühel päeval kodunt oli läind varrulisi ja lastele vadereid paluma, tuli õnnetooja titeke nurganaist vaatama. „Tere, kulla lapseema!” hüüdis titeke tuppä astudes. „Kas sa näed nüüd, kuidas Jumal su südameigatsuse ühe korraga on täitnud! Sa oled kolme poja emaks saand. Sellest sa näed selgesti, et ma sullemöödund korral tühja ei kuulutand, ja võid ka hõlpsamini uskuda seda, mis ma sulle täna saan rääkima. Sinu pojad tõusevad maailmas kuulsaks meesteks ja teevad sulle veel enne surma mõne röömu. Näita mulle oma pisukesi.”

Nõnda rääkides oli ta kui kass kätki serva pääle ronind, võttis siis kerakese punast lõnga taskust ning sidus ühele pojale lõngaheide mõlemate jalaketrade, teisele jälle käerandmete ja kolmandale üle silmakulmude pää ümber. „Need lõngakesed,” õpetas titeke, „pead sa niikauaks pandud kohtadesse jätma kui lapsed ristimisele viiakse. Siis põleta lõngaheidekesed, korista nende tuhariismed kokku, pane see lõngatuhk väiksesse lusikasse ja lüpsa, kui lapsed koju tuuakse, oma rinnast natuke piima pääle. Seda rammustavat tuhapiima pead sa igale lapsele paar tilgakest keele pääle valama, enne kui neile nisaotsa suhu annad. Seeläbi saavad nad igaüks omast-kohast kangeks, üks jalgade, teine käte ja kolmas silmade poolest, nõnda et kellelgi neist teist omasarnast maa pääl ei saa olema. Igaüks neist leiab oma eriaandega elus au ja vara; aga kui nad kolmekesi ühel meelel midagi ette võtavad, siis nad saadavad tegusid korda; mida ei võiks võimalikuks pidada, kui neid mitte oma silmaga ei nähtaks. Mind ei näe su silm enam; ometi tuletad sa edaspidi mu mälestust tänuga meele, kui meheks kasvand pojad sulle röömu hakkavad tegema. Ja nüüd viimist korra jumalaga, armas lapse-ema!”

Seda üteldes oli titeke jälle, nagu esimesel korral, äkitselt kätki servalt ja nurganaise silmist kadund. Aga nurganaine tegi hoolikalt kõik, mis laste suhtes temale oli õpetatud. Ta põletas ristimise päeval punalõngakesed tuhaks, lüpsis, kui lapsed koju toodi, oma rinnapiima tuha pääle ja andis seda kosutavat piima igale lapsele paar tilka keele pääle, enne kui nende suud rinna otsa pistis. Siiski ei rääkind ta esiotsa ei oma mehele ega kellelegi muule neist imelikest asjust, mis siiasaati titekesega oli juhtund.

Lapsed kosusid kolmekesi priskesti ja näisid, kui omil jalul seisjaiks olid jõudnud, väga teraste inimloomadena. Ometi nähti juba maast-madalast, et igal lapsel imelõngal kosutatud liikmed iseäranis tugevad olid: ühel silmad, teisel käed, kolmandal jalad. Seepärast nimetasid neid vanemad nende võimete järele esimest Teravsilmaks, teist Osavkäpaks ja kolmandat Pikkjalaks. Mõne aasta pärast, kui vennaksed juba nooremehe-ealisteks olid saand, pidasid nad ühes vanematega nõu võõrale maale minna, kus igaüks oma jõu ja osavuse läbi lootis teenistust ja palka leida. Iga vend soovis õnne katsumiseks eri teed minna, üks ida, teine lõuna ja kolmas lääne poole. Kolme aasta pärast lubasid kõik kolmekesi jälle vanemate juure tagasi tulla ja oma seniaegsest teekäigust sõnumeid tuua, kuidas käsi neil võõral maal oli käind.

Pikkjalast, kes ida poole suundus, peame siin kõige esiteks jutustama. Et ta jõudsate sammudega palju kaugemale jõudis kui teised vennad, seda võib igamees isegi arvata; sest kus penikoormad mehel ilma jalgu väsitamata kaovad, sääli ei tõuse käigust temale raskust. Siiski pidi ta vähehaaval arusaamisele jõudma, et kui ta nobedad jalakanad võivad hädakitsikuses inimese igas kohas hõlpsasti päästa, siiski leivapalukese teenimine seeläbi mitte kerge asi ei ole, sest käsi vajatakse igal pool palju enam kui jalgu.

Alles tüki aja pärast leidis Pikkjalg ühe idamaise kuninga juures kindla teenistuse. Kuningal olid suured hobusekarjad, nende hulgas paljugi kergejalgseid perusid loomi, keda ükski inimene ei jaksand kinni saada, mõningaid ka mitte teise hobuse seljas ratsutades. Kuid Pikkjala sammu vastu ei suutnud ükski hobune joosta, sest meest nähti hobusest ikka palju nobedam olevat. Mida enne viiskümmend hobusekarjast üheskoos ei jõudnud sooritada, seda mõimetas tema ükski ega lasknud iial ühtki hobust karjast kaduda. Seepärast maksis kuningas temale keelmata viiekümne karjase palga ja kinkis veel meeleheaks lisa. Pikkjala lendaval sammul oli tuule kiirus, ja kui ta õhtust hommikuni ööd läbi, või hommikust õhtuni puhkamata jooksis, ei olnud tema sammul siiski iial väsimust, vaid ta võis teisel ja kolmandal päeval niisamuti jälle joosta. Juhtus mitu korda, et kui hobused palavaga kiili karates igale poole laiali jooksid, üks osa sinna, teine tänna mitme penikoorma kaugusele, oli kari siiski õhtu eel jälle koos.

Ukskord korraldati kuningakojas suur võõraspidu, kuhu palju ülemaid inimesi ja maavalitsejaid igalt poolt kokku paluti. Pidupäivil oli kuningas võõrastele ka oma kergejalgest hobusekarjasest mõnd rääkind, seepärast soovisid siis kõik võõrad seda haruldast meest näha ja oma silmaga tundma saada. Mõned ütlesid, et ega seda nii väga imeks või panna, kui alatiselt karjas-käivad hobused, kes karjasega on harjund, lasevad end temast kinni püüda; kõige perum hobune kuuleb peremehe käsku ja tuleb kutsumise pääle. Aga andke talle katseks mõni võõras tallis söödetud hobune, keda ta ei tunne. Küll siis saame näha, kui pikale mehe kiirus hobuse vastu jõuab. Nüüd lasid mõned võõrad härrad oma tallis kangesti söödetud tuliseimad hobused tuua ja lagedal lahti lasta, et Pikkjal nad kinni püüaks. See oli lennujalgsel karjasel väike asi, sest seisnud rammus hobune ei jaksa iial selle vastu joosta, kes kui metsalind ööd ja päevad on harjund oma liikmeid pingutama. Võõrad ülemad kiitsid mehe jooksukiirust ja kinkisid talle palju kuld- ja hõberaha meeleheaks, lubasid ka kodu temast rääkida, et rahvas igal pool teada saaks, kus seesugune mees leida on. Lühikese aja pärast oli kõigil idamaal Pikkjala nimi kuulsaks saand, ja kui kellelgi kuningal kuskil kiirkäskjalga tarvis oli, sääl palgati igakord Pikkjal, makseti talle rohkesti tasu ja lisaks veel meelehead, et ta teinekord jälle nende kutse kuulda võtaks. Kui ta kohna aasta pärast tagasi kodu poole hakkas minema, oli tal niipalju raha ja vara korjatud, et sellest kahekümnele hobusele täieline koorem sai; need hobused oli kuningas karjasele veel pääle suure palga kinkind.

Teine vend Osavkäpp, kes lõuna poole oli läind, leidis igas kohas teenistust ja palka; kõik ametmehed tarvitasid tema tööd, sest et ükski muu sell ei suutnud nii osavasti ja nii palju valmistada kui tema. Ehk tal küll mingit päris õpitud ametit kodunt ei olnud kaasa võetud, edenes siiski igasugune töö tema osavas käes; tema oli rätsep, kingsepp, tisler, treial, kuld- ja raudsepp või mida muud kunstiosavat tööd iganes vajati, ega leitud kogu maailmas ametmeest; kellele tema ei oleks võind selliks minna. Ukskord oli ta tükitöös rätsepmeistril, kus ta ühes päevas kakskümmend paari pükse, teinekord jälle kingsepale niisama palju paare saapaid õmbles. Ja kõik tehtud tööd leiti nii täiuslikud, et kes neid kord tundma oli saand, enam teiste meistrite ja sellide tööd ei tahtnud. Osavkäpp oleks igas ametis rikkaks meheks võind minna, kui tal kuskil kauemini püsi

oleks olnud, aga tema ihkas maailma laiemalt näha ja tundma õppida, seepärast rändas ta enamasti ühest paigast teise.

Ukskord juhtus ta parajasti ühte kuningalinna, kus suur kihin ja kahin igal pool oli. Taheti hulk sõjaväge vaenlaste vastu läkitada, aga sääal leiti kõigest puudu, küll riideist, küll jala- ja päävarjudest kui ka relvadest. Ja ehk küll kõikjal meistrid hulga sellidega varahommikust poole ööni kiires töös olid, kes ei püha- ega sellipäeva pühitsend, ei jõutud lühikese ajaga siiski mitte niipalju valmistada kui kuningas tahtis. Küll otsiti selle ligemalt ja kaugemalt appi, kuid töökäte puudus jäi ikkagi küllalt suureks.

Ühel päeval astus nüüd Osavkäpp kuningakotta ja palus kuninga jutule. Sääal ta ütles: „Auline kuningas, ma kuulen rahvasuust, et teil olevat väga rutulist tööd. Ma olen kaugelt maalt tulnud meister ja võin ehk need tööd enese pääle võtta, kui me kaubaga kokku lepime ja te mulle nimetate aja, millal tööd peavad valmis olema!” Kui kuningas oli aja nimetanud, ütles Osavkäpp: „Laske kõik oma linna meistrid kokku kutsuda ja pärige neilt järele, kas nad võivad nimetatud päevaks töödega valmis saada; kui ei, siis võtan kõik enese pääle, aga tööpalga peate siis ainult minule maksma.” – „See oleks küll hea,” vastas kuningas, „kui teil võimalik oleks niipalju selle saada; aga seep see on, mis meie linna meistritel puudub: nad ei leia kuskilt küllaldaselt abikäsi.” „See olgu minu mure,” kostis Osavkäpp.

Teisel päeval kutsuti kõik linna meistrid kuningakotta kokku ja küsiti neilt, millal igaüks neist loodab oma tööga valmis saavat, milleks mõned neli ja viis kuud, teised veel rohkem aega enestele tingisid. „Noh,” ütles Osavkäpp, „kui te mulle kolme kuu eest kahekordse palga lubate, siis võtan kõik tööd enese pääle, mis teised ehk poole aastaga ära teeksid.” See asi näis kuninga meelest nii imelik ja uskumatu, et ta pilkamist või pettust kartis; seepärast ütles ta kahtlevalt: „Mis pandi võid sa mulle anda, et sa oma lubadused täidad?” Osavkäpp kostis: „Niipalju raha ja vara ei ole mul küll mitte, et see teie kahju võiks korvata; aga kui te mu elu tahate pandiks vastu võtta, siis on meie kaup kohe valmis. Aga et siga kotis ei osteta, toon teile homme oma tööd prooviks näha.” Sellega oli kuningas rahul. Sellid aga harutasid isekeski, et „saab ta kahekordse palga, siis peab ta seda samavõrra ka meile töötasuks maksma; muidu me ei lähe talle abilisteks.”

Kui kuningas teisel päeval proovtööd nägi, oli ta sellega väga rahul, ja ehk küll kõik teised meistrid tahtsid kadedusest lõhkeda, ei võind ometi keegi nähtud tööd laita. Nüüd asus Osavkäpp mehemoodi tööle. Olgugi, et ka enne kõik tööd ta käes otse lendasid, oli imelikum kui ime see kiirus, mis nüüd hommikust õhtuni nähtavale tuli; vaevalt võttis ta niipalju aega, et kõhtu täita ja öösel nagu lind oksal natuke puhata. Kaks nädalat enne kokkulepitud aega olid kõik sõjaväetarvikud valmis ja kuningale ära antud. Kuningas maksis kahekordse hinna, mis Osavkäpp kolme kuu eest oli välja kaubelnud, ja lisas peagu niisama palju veel kingituseks päälkauba. Siis ütles ta „Armas tark meister, ma ei raatsiks sinust nii ruttu lahkuda. Kas sul ei oleks lusti sõjaväega vaenlase vastu minna? Kes nii osavasti kõiki töid oskab toimetada, sellest võiks vististi ka kõige parem sõjamees saada.” Osavkäpp vastas: „Kuigi lugu võiks küll nõnda olla, nagu teie, auline kuningas, arvate, aga tõtt ütelda ei ole ma veel oma elupäivil sõjamehe-ametit katsund, vaid tänini ainult tööd teind, kus verevalamist ei ole. Päälegi jõuab nüüd aeg kätte, millal vanemad mind koju ootavad. Seepärast ärge pange pahaks, kui ma teie pakkumust seekord ei tohi vastu võtta.” Nõnda lahkusta kuningalinlast, kus ta lühikese ajaga väga rikkaks oli saand. Tal oli kojuminekuni veel üle poole aasta aega, seepärast ta rändas ühest paigast teise, puhkas vahel ja tegi siin-säl niipalju tööd, et reisiraha sai, sest tallelepandud varandust ei tahtnud ta teel ära kulutada.

Kolmas vend, Teravsil, kes oma teesuuna lääne poole oli võtnud, hulkus tüki aega ühest paigast teise ega tahtnud kuskil kindlamat teenistusk kohta leida, mis talle leiba ja rohket palka oleks võind anda. Osavküti ametiga võis ta küll igal pool niipalju teenida, millega oma igapäevase ülalpidamise jõudis tasuda, aga mis ta koju minnes pidi kaasa võtma?

Aegamööda oli ta teed käies ühte suure linna tulnud, kus igal pool sellest õnnestusest räägiti, mis nende kuningale nüüd juba kolmat korda oli juhtund ja mida keegi ei võind ära mõista, veel vähem selle kordumist takistada. See imeline lugu oli järgmine. Kuningal kasvas rohuaias üks õunapuu sarnane väga kallis puu, mis kuldõunu kasvatas, milledest mõned lõngakera suurused olid ja mitu tuhat rubla väärt hinnati. Igaüks võib isegi arvata, et niisugune puuvili ära lugemata polnud ja et ööd ja päevad vahid ümberringi valvasid, et varga näpud õunte ligi ei pääseks. Aga nüüd oli juba kolm ööd järgemööda igal ööl üks neist kõige suuremaist õuntest

varastatud, milledest igaüks ligi viis tuhat rubla väärt võis olla. Väljapandud vahid ei olnud varast ega varga jälgi kuskil pool näind.

Teravsilm mõtles kohe, et siin mingi isesuguse kavalusega tegemist on, mis ta ehk oma terava silmaga võiks ära tunda. Ta arvas, et kui varas kehata ja nägemata puu kallale ei tule, siis ta peab kindlasti tema teravasse silma puutuma. Seepärast palus ta kuningalt luba rohuaeda minna ja vahtide teadmata salamahti asjalugu tähele panna. Loa saand, tegi ta ühte kõrgesse puulatva, tüki maad kuldõunapuust eemal, enesele sala-aseme lehtede varju, kust keegi ei võind teda näha, aga kust tema terav silm igale poole ulatas ja kõik nägi, mis sääl sündis. Leivakoti ja lähkri võttis ta kaasa, et kui valvamine pikale veniks, tal ei tarvitseks varjupesast välja tulla. Kuldõunapuud ja selle ümbrust pidas ta ühtelugu silmas. Vahisoldateid oli kolm ringi nii ligistikku puu ümber seatud, et hiirepoegki ei oleks nende nägemata saand säält läbi pääseda. Kui vargal tiibu ei olnud, siis maad mööda ei võind ta mitte puu kallale minna. Ehk küll mees päeva otsa vahtis, ei näind ta siiski midagi, mis oleks võind varga avastada.

Päikese loojamineku ajal piirles väike kollane liblikas tüki aega kuldõunapuud ümber, kuni ta viimaks oksakesele laskus, mille küljes parajasti väga kena kuldõun rippus. Et liblikas ei saand kuldõuna puust ära viia, seda võib igaüks niisama hästi mõista kui Teravsilm. Aga kuna talle sel korral midagi suuremat silma ei puutund, siis ei lasknud ta kollast liblikat silmist. Päike oli juba ammu alla veernud ja ehapuna aegamööda taeva-piirilt kadund, aga puu ümber põlema pandud laternad andsid niipalju valgust, et võis kõike näha, mis puu ümber sündis. Kollane liblikas istus liikumata oksakesel, kuhu ta öhtul oli laskund. Võis ehk keskööaeg olla, kui vahi silmad puu otsas natuke kinni vajusid. Ehk küll Teravsilm seda aega kuigi pikaks ei arvand, nägi ta siiski, kui ta silmad jälle õunapuule suundas, et kollast liblikat enam oksal ei olnud. Mis aga mehel suuremat ehmatust põhjustas, oli see, et ka kena kuldõun oli oksa küljest kadund. Vargustükk oli ilmne, aga kui salavaht oleks tahtnud seda teistele rääkida, siis inimesed oleksid teda pööraseks arvand, sest väikseimgi laps mõistis, et pisike liblikas ei võind kuldõuna ära kanda.

Hommikul oli rahva kihin ja kahin jälle suur, kui üks õun puudu leiti, ilma et keegi vahtidest oleks varga jälile saand. Sääl astus Teravsilm teist korda kuninga ette ja ütles: „Õunavarast ei ole ma möödund ööl

küll mitte näind, niisama vähe kui teie vahid; aga kui teil linnas või linna ligidal mõnd kavalat tarka peaks oléma, siis juhatage mind sinna; tema abiga ma loodan tuleval ööl varga kinni saada.” Kuulnud targa asukoha, läks ta ajaviitmata sinna. Mehed hakkasid nüüd isekeskis nõu pidama, kuidas asi võiks neil kõige mõnusamini korda minna. Tüki aja pärast hüüdis Teravsilm: „Minul on nõu käes! Kas sa võid ämblikuvõrgule niisuguse kõvaduse anda, et selle niidikesed tugevama kui loomaga kinni peavad; siis paneme varga küttesse, et ta meie käest enam ei pääse.” Tark ütles selle võimaliku olevat; võttis sedamaid kolm suurt ämblikku, kel igaühel rist selja pääl oli, tegi nad nõidusväel nii tugevaks, et ükski loom nende võrgust ei pääseks, pani nad siis kastikese sisse ja andis Teravsilmale. „Pane need ämblikud soovitud kohta, tähenda neile sõrmeotsaga ette, kuidas võrgu peavad tõmbama, siis teevad nad vangile kohe puuri ümber, kust teda muu ei suuda päästa kui Mana tarkuse vägi. Küll ma tõttan sulle appi, kui abi, tarvis läheb.”

Teravsilm puges, ämblikukarbik pöues, jälle puu otsa asjalugu vaatama. Samal ajal kui eelmisel öhtul, nägi ta jälle kollase liblika keerlemist kuldõunapuu ümber, aga nüüd vältas keerlemine palju kauemini kui eile, enne kui liblikas oksakese pääle laskus, mille küljes suur kuldõun rippus. Sedamaid tuli Teravsilm puudladvast maha, läks kuldõunapuu juure, lasi redeli puu najale püsti seada, ronis tasahiljakesi redelit mööda üles, et mitte liblikat ära hirmutada, ja pani siis oma pisikesed kangrud kolme oksakese pääle, nimelt ühe ämbliku mõne vaksa kõrgemale, teise paremale ja kolmanda vasakule poole, ja tegi siis jooned risti ja põiki liblika ümber. Liblikas seisis, tiivad seljas püsti, liikumata. Päikseveeru ajal oli vaht jälle tagasi puuladvas oma salapesas. Säält nägi ta rõõmuga, kuidas kolm selli liblika ümber igalt poolt aeda tegid, et säält mehikesel pääsmist loota ei olnud, kui targa kiidetud vägi tõeliseks osutub.

Ehk küll mees puu otsas hoidus tukkuma jäämast, olid ta silmalaud siiski kord kogemata kinni vajund. Kui kauaks, seda ta ei teadnud; aga äkitselt tõusnud suur kära äratas ta unest. Asjalugu vaadates nägi ta vahisoldateid otsegu sipelgapesa kuldõunapuu ümber käratsedes jooksvat: puu otsas oli halli habemega vanamees, kuldõun peos, raudahelaist punutud võrgus. Kiiresti ruttas Teravsilm puu otsast maha, aga enne kui ta kuldõunapuu juure jõudis, oli juba kuningas sääl, kes vahisoldatite kära pääle süngist oli tõus-

nud ja rohuaeda tulnud ootamata lugu vaatama. Sääl istus nüüd varas raudpuuris ega pääsnud kuhugi. „Auline kuningas,” ütles Teravsilml, „nüüd võite rahulikult magama heita ja hommikuvalgeni magada; varas enam meie käest ei pääse. Oleks ta tugevam kui tugev, ei suudaks ta siiski neid nõidusvael sünnitatud puuri ahelaid katki kiskuda.” Kuningas tänas, käskis suurema hulga vahisoldateid ka magama minna, nõnda et vaid mõned puu alla vahikorraale jäid. Teravsilml, kes kaks ööd ja päeva oli valvand, läks ka oma väsimust puhkama.

Teisel hommikul läks ta ühes targaga kuningakotta. Targal oli hää meel, kui varga puuris leidis, keda ta kohe ei lasknud välja tulla, enne kui mehike oma tõelist nägu on näidand. Selleks otstarbeks niitis tark tal poole habet lõua alt, käskis tuld tuua ja hakkas habemekarvu kõrvetama. Oh sedä piina ja valu, mida nüüd lind raudpuuris pidi kannatama! Ta kiljatas ja lõi kukerpalli kange valu pärast, aga tark ei jätnud siiski veel piinamist, vaid kõrvetas karvu, et varas puuris küpsemaks läheks. Siis ta hüüdis: „Tunnista, kes sa oled!” Mehike kostis: „Ma olen Piirisilla nõia teenija, kelle ta peremees varastama saatis.” Tark hakkas jälle habemekarvu kõrvetama. „Ai, ai!” kisendas nõid, „andke aega, ma tunnistan! Ei mitte teenija, ma olen nõia poeg.” Veel kõrvetati karvu, siis hüüdis vang uludes: „Ma olen Piirisilla nõid ise.” – „Näita meile oma loomulikkukuju, või ma kõrvetan jälle,” käskis vägev tark. Sääl hakkas mehike puuris sirguma ja paisuma, kuni ta paari hetke pärast paraja mehe suuruseks kasvas ja kuldõunte varguse üles tunnistas. Nüüd toodi ta puuriga puu otsast maha ja nõuti talt teada, kus vargus peidus oli. Ta ise lubas kohta näitama tulla, aga Teravsilml palus kuningat, et varast puurist välja ei lastaks, sest muidu võiks ta jälle ennast liblikaks moondada ja nende käest pääseda. Enne kui ta kõik vargus-urkad üles tunnistas, pidi teda veel mitu korda kõrvetatama, ja viimaks, kui kõik kuldõunad oli kätte saadud, põletati kuri varas puuris ja ta tuhki pilluti tuule.

Kuningas, kes oma vara oli kätte saand, maksis Teravsilmlale väga suure palga, nõnda et ta ühe korraga vahest veel rikkamaks sai kui teised vennad. Kuningas tahtis ta meeleldi oma teenistusse võtta, aga Teravsilml vastas: „Ma ei tohi seekord veel teenistusse astuda, vaid pean koju minema vanemaid vaatama.” Siis kinkis kuningas talle hobused, vankrid ja teenrid, kes Teravsilmla rohke varanduse koju viisid.

Kui nüüd vennad vanemate-kojas koos olid, leiti neil niipalju rikkust olevat, et nad oleksid enam kui poole kuningriiki võind endile päriseks osta. Emale meenus nüüd, kuidas õnnetooja titeke kõike seda oli sünnitand, aga tema ei rääkind kellelegi pikemalt seda imelikku lugu. Vara oli neil otsatu palju, nõnda et poegadel poleks enam tarvis olnud minna uut teenistust otsima. Aga kust leida see rikas maailmas, kes oma varandusega lepiks ega sooviks veel suuremat juure saada? Kui vennaksed hiljemini teada said, et ühe kõige rikkama kuninga tütar põhjamaal pidi selle omaks saama, kes kolm erilist rasket ülesannet suudab sopritada, mis seni veel kellelgi ei olnud võimalik olnud, otsustasid nad üksmeelselt minna asja üritama. Kõikjalt laia maailmast oli üritajaid juba küllalt käind, aga keegi ei olnud jaksand neid vägitöid korda saata, sest et tööd meestel üle jõu käisid ja inimesele üldse võimalikud polnud. See otsus tehtud, läksid mehed kolmekesi teele, ja et rutemini edasi jõuda, kandis Pikkjalg teisi vahetevahel seljas.

Kuna tööd pidi ühe mehe poolt toimetatama, ei tohtind nad kolmekesi kuninga ette astuda. Pikkjalg saadeti asja järele kuulama. Kolm vägitööd, mis kuninga väimees pidi sooritama, olid järgmised: esiteks pidi mees ühe päeva suure põhjapõdra-lehmaga karjas käima ja selle eest hoolt kandma, et tuplejalgne lehm tema käest jooksu ei pääseks; öhtul päeva-veeru ajal pidi ta lehma jälle lauta ajama. Teiseks pidi mees öhtul kuningalossi väravad lukku panema. Kolmas katsetöö, mis näis kõige raskem, seisnes selles, et ta pidi ühe mehe suust õuna noolega nõnda tabama, et mees, kes õunaga kõrgel mäe otsas seisis, õun vartpidi suus, mitte viga ei saaks, nool aga õuna keskelt läbi läheks. Kuigi kaks esimest tööd väga raskeina ei tundund, ei olnud neid siiski keegi siinamaani suutnud sooritada mis sellest tuli, et siin asjade loomuliku korraga tegemist polnud. Põhjapõdra-lehmali oli nii imelik kiirus, et ta ühe päevaga võis päevatõusust kuni päevaveeruni läbi maailma joosta. Kuidas võis üks inimene temaga võidu nii kaugele joosta? Teise katsetüki juures oli tegemist nõidusväega. Üks nõid oli end värava riiviks moondand ja tegi nüüd selle tembu, et kui mees redelit mööda üles minnes oma kae riivi külge pistis, siis võttis nõid pörguvõimuga ta käest kinni, et ükski vägi enam ei saand kätt vabastada, enne kui sorts ise selle lahti lasi. Kae vangistus aga ei olnud siin ainus viletsus, vaid sel hetkel, mil käsi näpistisse oli sattund,

hakkas värav edasitagasi tantsima, nagu oleks kangeim tuulehoog teda kihutand. Seepärast pidi kättpidi vangistatud mees teise hommikuni nagu kõlks kella sees värava küljes end yintsutada laskma, nii et ta enam surnud kui elav oli, kui näpisti ta lahti lasi. Kuningas ja kõik rahvas naersid veel ta viletsust ja ta pidi häbiga koju minema, kusjuures mehel olasooned nii välja venitatud olid, et tast eluilmaski enam töötegijat ei võind saada. Kolmas töö võis võimalik olla osaval kütil, kelle silm ja käsi ühekanguselt suutsid asja toimetada.

Kui Pikkjalg oli isiklikult katsetööde tingimused tundma õppind, ei läind ta mitte otsekohe kuninga ette, vaid esmalt vendade juure tagasi, kes teda teel alls ootasid. Pärast nõupidamist leidsid mehed, et neil kolmel küll võimalik oleks tööd korda saata. Suurimat tüli tegi aga see, et nad kolm kuninga silmis kui üksainus mees pidid esinema; muidu ei võind nad lubatud võidupalka saada. Vennaksed lõikasid nüüd oma habemed ühtviisi, nii et kellelgi huulel ega lõua all karvu pikemaid ei leitud kui teisel; ja et nad ühe ema lastena ja päälegi kolmikuina kehalt ja olekult enamasti igas suhtes ühtisid, ei olnud võõral silmal võimalik seda pettust ära tunda. Nad lasid endile valmistada väga uhke kuningliku ülikonna, mis siidist ja sammetist ömmeldi ja kulla ning sätendavate kalliskividega ehitati, nii et see kõik hiilgas ja säras kui tähistaevas selgel talveööl. Enne kui minna katsetöid sooritama, töötasid vennaksed vandega, et hiljemini liisk määrab, kes neist kuninga väimeheks saab. Kui võimsad vennaksed sedaviisi kõik toimetused oli lõpetand, et hiljemini nende keskel mingit tüli ei saaks tõusta, ehtisid nad ühel päeval Pikkjala tolle uhke ülikonnaga ja läkitasid ta kuningakotta, kust ta põdralehmaga karja pidi minema. Läks asi korda, siis oli esimene suur kivi teelt veeretatud, mis seni takistand oli kosilasi pulmakambrisse minemast.

Pikkjalg astus nii uhkesti kuninga ette, nagu oleks ta sündind kuninga-poeg, teretas viisakasti ja palus siis luba katsetöö teisel hommikul ette võtta. Kuningas andis selleks loa, ütles aga seejuures: „Hea oleks, kui te halvemad riided selga paneksite, sest meie lehm läheb hoolimatult soost ja rabast läbi, mis aga ette juhtuvad; sää! võiksite kallid riided rikkuda.” Pikkjalg vastas: „Kes teie tütart tahab kosida, mis see riietest võib hoolida,” ja läks siis puhkama, et teisel päeval seda virgem võiks olla. Kuningatütar, kes ilusat noortmeest ukseprao vahelt oli luuranud, ütles ohates: „Kui mul

oleks võimalik lehmale kammitsad jalga panna, ma teeksin seda, kui selle mehe endale kaasaks võiksin saada.”

Hommikul, kui päev oli tõusnud, sidus Pikkjalg lehmale kütke kaela ja võttis ise teise ohelikuotsa pihku, et lehm temast väga kaugele ei jõuaks. Niipea kui laudauks avati, pistis põdralehm nagu tuulehoog jooksu, karjane aga oli ohelikkupidi ta kõrval, nõnda et ta sammugi lehmast maha ei jäänd. Kuningas ja päältvaatav linnarahvas panid mehe suurt kiirust imeks, sest seni polnud veel keegi paari sada sammugi jõudnud lehma kõrval joosta. Ehk küll Pikkjalal niipea väsimust karta polnud, otsustas ta siiski lehma selga istuda, kui rahva silm teda enam ei näind. Ta kargas põdralehma turjale, pidas kütke otsast kinni ja lasi ennast sedaviisi edasi sõidutada. Keskhommiku ajal märkas põdralehm, et selle karjase käest pääsmine võimalik polnud, peatas sammu ja hakkas maast rohtu sööma. Pikkjalg astus seljast, heitis põõsa alla puhkama, pidas aga ohelikust kinni, et lehm jooksu ei pääseks. Palaval lõunaajal heitis ka lehm ta kõrvale maha ja hakkas mäletsema. Pärast lõunat katsus elajas veel paar korda jalgade väledusel karjase käest end päästa, aga mees oli kui tuul ta turjal, seepärast ei olnud tal mõtet oma jalgu kulutama hakata. Väga suur imestus tõusis kuningal ja rahval, kui päevaveeru nähti, kuidas peru põdralehm kui vaguraim lambatall karjasega seltsis koju tuli. Pikkjalg viis lehma lauta, pani ukse kinni ja läks siis kuningalauda sööma, kuhu ta oli palutud. Pärast õhtusööki jättis ta jumalaga ja ütles tahtvat aegsasti puhkama heita päevatöö väsimust tundes. Siiski ei läind ta puhkama, vaid vendade juure, kes teda metsas ootasid.

Teisel päeval pani Osavkäpp uhked riided selga ja läks kuningakotta teist katsetööd sooritama. Kuningas, kes teda eilseks meheks arvas, kiitis ta karjasetööd ja soovis õnne selleks, et tal korda läheks ka värav õhtul kinni panna. Kuningatütar oli jälle ukseprao vahelt ilusat meest luuramas ja ütles ohtes: „Oleks mul võimalik, ma võtaksin kurja näpisti värava küljest, et sellele kallile noorele mehele viga ei sünniks, keda ma endale kaasaks sooviksin.”

Osavkäpp teadis selgesti, mis lugu värava riiviga oli, seepärast läks ta kuningakojust tulles otsekohe sepa juure, lasi enesele säääl tugeva raudkæe teha, ootas õhtuni, kuni kõik inimesed kuningakojas olid puhkama läind; siis tegi ta tule ja kuumendas raudkæe punaseks. Seepäale seadis

ta redeli värava najale püsti, mida, mööda üles minna, sest et mehe pikkus nii kõrgele ei ulatand. Redelilt pistis ta tulise raudkää riivi külge, aga silmapilkselt oli nõiariiv selle käe oma näpistisse võtnud, sest et ta seda elava inimese käeks arvas. Tulevalu tundes hakkas riiv valu pärast mõirgama, nii et kõik seinad värisesid ja mõned magajad kuningakojas kära läbi unest ärkasid. Kuid Osavkäpp oli hetkel, mil raudkäsi tal näpistist pääsis, riivi ette lükand ja värav oli nüüd lukus. Siiski jäi ta hommikuni sinna valvama, kuni kuningas tõusis ja asja oma silmaga vaatama tuli. Värav seisis kinni-riivistätuna, nagu Osavkäpp selle õhtul oli pannud. Kuningas kiitis nooremehe osavust, kes kaks rasket katsetööd oli sooritand, ja palus ta enese juure lõunasöögile. Osavkäpp sõi kuninga lauas kõhu täis, vestis viisakasti juttu, kuni ta hiljemini luba palus oma korterisse minna puhkama, sest ta ei olnud kogu möödunud ööl nahka silmile saand, ja ütles enesel homseks päevaks veel mõnd ettevalmistamist olevat. Öhtul läks ta vendade juure metsa, kus teda juba ammu oli oodatud, et teada saada, kuidas katsetöö korda oli läind. Et tublidel vendadel üksteise vastu mingit kadedust ei olnud ja keegi neist ei võind ette teada, kes neist õnnekorral kuninga väimeheks saab, rõõmutsesid nad väga kordaläind töö üle.

Teisel hommikul riietati Teravsilmi uhkesse kuninglikku ülikonda ja saadeti teele kolmat katsetööd sooritama. Niisama uhkel ja viisakal kombel kui teised vennad, astus ta kuninga ette luba paluma viimist katsetööd ette võtta. Kuningas ütles: „Mul on suur rõõm, et teil võimalik on olnud kaks tööd sooritada, mida siia päevani veel keegi ei ole suutnud teha, ehk küll katsujaid igalt poolt kui rahet siia kokku sadas. Ometi ma kardan, et te kolmanda tööga hakkama ei saa, sest laskesihht asetseb kaugel ja on pisike.” Teravsilmi vastas: „Kes tahab teie väimeheks saada, see ei tohi midagi raskeks pidada, sest nii suurt õnne ei või inimesele mitte magades tulla.” Seepääl andis kuningas loa teisel hommikul katsetööd ette võtta. Aga kuningatütar, kes jälle ukseprao vahelt noortmeest oli luuranud, ohkas vesiste silmadega: „Oleks mul võimalik midagi selle nooremehe kasuks teha, et ta homme kolmat korda võidu saaks, ma anniaksin kõik oma vara käest, kui teda kaasaks saaksin.”

Kui juba esimesel kahel päeval väga palju rahvast igalt poolt kokku oli tulnud imetööd vaatama, siis ei võind sel päeval neid tuhandeid keegi enam lugeda. Kõrge mäe otsas seisis õuna kandja, kes kauguse tõttu

varesest palju suurem ei paistnud, ja selle mehe suust pidi Teravsilml õuna vibunoolega keskelt lõhestama. Asi ei näind kellegi meelest võimalik olevat. Ometi kartis see mees, kes mäe otsas pidi õuna vartpidi suus hoidma, et kütt võiks kogemata märki tabada; seepärast otsustas ta oma kadedas südamas kütile töö veel raskemaks teha kui see ettenähtud tingimustes juba oli. Ta ei võtnud mitte hammastega õunavarrest kinni, nagu ta seda määrust mööda oleks pidand tegema, vaid pistis poole õuna suhu, mõteldes: mida pisemaks ma sihtmärgi talle teen, seda vähem võib ta näha ja tabada. Teravsilmale aga oli väljapaistev õuna pool niisama nähtav kui terve õun. Ta sihtis natuke aega oma osava silmaga mäe otsa märgi päale, saatis siis noole ammult lendama, ja vaata imet! õun oli keskelt lõhestatud nagu möödu järele, nii et mõlemad pooled ühesuurustena näisid. Kade õunahoidja oli ka teenitud palga saand oma kurjuse eest, sest Teravsilml oli sihtind õuna keskkoha, ja kuna mehel suurem pool õuna suus oli, siis oli terav nool mõlemalt poolt ssa külgedest tüki liha ühes võtnud.

Niipea kui lõhestatud õun kuninga kätte tunnismärgiks oli toodud, tõusis röömukisa rahvatuhandete hulgas. Seesugust imet ei olnud veel kuskil maailmas kuulnud ega nähtud. Kuninga tütar nuttis nüüd röömu pärast, et ta südamesoovid täide olid läind; kuningas aga palus Teravsilma oma kotta astuda, et teda sedamaid oma tütreaga kihlata. Teravsilml palus alandlikult vastu, üteldes: „Lubage mulle tänane päev puhkamiseks töö päale! Homme maitseme röömu!” Tema ei tahtnud milgi kombel vendade vastu eksida, kes samuti kui tema olid oma osa neis töödes sooritand. Seepärast pidi liisk otsustama, kellele töö palk osaks saab.

Vendade juure tagasi jõudnud, jutustas Teravsilml oma loo, ja kõik kolm röömutsesid kui lapsed tüki aega, enne kui liisku hakati heitma. Liisk langes jumalikul juhatamisel Teravsilmale õnneks: temast pidi nüüd kuninga väimees saama. Kui siis vennad viimist ööd veel üheskoos olid magand, tuli neil teisel hommikul kibe lahkumisetund, millal Teravsilml pidi kuninga linna, Pikkjal ja Osavkäpp aga oma kodumaale vanemate juure tagasi minema.

Koju jõudnud vennad ostsid oma suure varandusega palju mõisaid ja mänd, nõnda et nende valitsuse all olev vald peagu väikse kuningriigi sarnasena näis. Teravsilml oli oma endise varanduse vanemaile ja vendadele kinkind, sest et temal kui kuninga väimehel seda enam tarvis polnud. Isa

ja ema rõõmutsesid poegade õnne üle, aga ema süda tundis mitu korda raskust, et kolmas poeg neist nii kaugel võõral maal elas, kust lootust ei olnud teda näha saada. Aga kui vanemad aja jooksul mulda olid läind, ei leidnud Pikkjalg ja Osavkäpp enam kauemini rahu kodumaale jääda, vaid andsid mõisad ja vallad rendi pääle ja läksid jälle võõrale maale hulkuma, kus nad oma osavuse läbi uut rikkust ja vara lootsid saada. Kui kaugele nende teekäik ulatas, mis tegusid nad säääl tegid ja kas nad jälle hiljemini oma päriskohta tagasi tulid, sellest ei tea mina pikemalt rääkida. Aga Teravsilma sugu elavat veel tänapäeval säääl maal, kus nende suguisa ennemuiste õnn juhuse läbi kuninga väimeheks oli saand.

Tontla mets.

Vanal ajal leidis Alutaguses ilus metsasalk, mida Tontla metsaks kutsuti ja kuhu ükski inimene ei usaldand jalga pista. Mõned julgemad, kes kogemata sinna ligemale olid sattund ja luurama läind, ütlesid paksude puude vahelt üht lagund hoonet näind ja hulga inimeste-taolisi elukaid hoone ümber, kus muru kui sipelgapesa neist kihand. Olendid paistnud tahmastena ja närustena kui mustlased, nimelt olevat säääl vanu naisi ja poolalasti lapsi leidund.

Kui ükskord üks külamees pimedal öhtul koju tulles natuke sügavamale Tontla metsa oli eksind, oli ta säääl naljakat lugu näind. Heleda tulukese ümber olnud otsatu palju naisi ja lapsi; mõned istund maas, teised tantsind murul. Uhel vanal eidel olnud lai raudkulp käes, millega ta vahetevahel tulist tuhka murule laiali pillutas, kust siis lapsed kisaga õhku tõusnud ja kui öökullid kõrgel suitsu ümber lennand, kuni nad viimaks jälle maha laskund. Siis tulnud metsast pika habemega väike vanamees, kott seljas suurem kui ta ise. Naised ja lapsed jooksnud käratsedes taadikesele vastu, tantsind ta ümber ja püüdnud talt kotti seljast maha kiskuda, aga vanamees pääsnud siiski kotiga nende käest. Varsa kõrgune must kass põlevate silmadega istund ukiselävel, karand sääält vanamehe koti otsa ja kadund siis vaataja silmist hurtsikusse. Aga et nägijal sel korral pää purjus ja silmad

kirjudest, siis ei võind keegi täielisele selgusele saada, kuipalju ta jutus või valet oli. Mõtlemata pani ka see, et juba isaisade päevil sääraseid nähtusi Tontla metsast räägiti, kindlamat seletust aga ei teadnud keegi esitada. Rootsi kuninga oli mitu korda käsu annud kardetud mets hävitada, aga rahvas ei usaldand seda teha. Üks julge mees löönud kord kirvega inõne puu sisse, siis jooksnud sellest kohe verd ja kuulnud kiljatust kui piinatud inimese suust. Ehmatand raiuja põgenend värisedes minema. Hiljemini ei võind kindlaimagi sund ega rikkalikemgi tasu enam Tontla metsa meelitada.

Väga imelikuna näis ka, et metsast kuskilt teed välja ei tulnud ega sinna läind; niisama vähe nähti suvel ja talvel suitsu märki, mis inimeste asupaika oleks ilmutand. Mets ise polnud suur, ümberringi oli lage igal pool, kus kõik silma paistis. Kui nüüd tõesti, nagu räägiti, juba vanast ajast saati nähti sääli elavaid olendeid asuvat, siis ei võind nad muidu metsast sisse ja välja käia kui urgasteed mööda maa alt või sortsisõidul ja tuuletiivul õõsel, kui ümberkaudne rahvas magas. Viimast rändamisviisi arvati kõige tõenäolisemaks, sest nagu ülemal mainiti, üks neist nägijaist märgand oma silmaga lapsi õhku tõusvat.

Paar versta Tontla metsast oli suur küla. Üks lesk külamees, kes hilja aja eest noore naise oli võtnud, oli, nagu lugu mõnikord juhtub, tulehargi majasse toond, mistõttu tuli ja riid ta kodus peagu iial ei lõpnud. Esimesest naisest järelejäänd seitsemeaastane tütar, Elss nimi, oli väga terase vaimuga laps. Sellele väetimale tegi kuri võõrasema elu pahemaks kui põrgu; ta torkis ja vopsis last hommikust õhtuni ja andis talle halvemat toitu kui koerakutsikale. Et püksid naise jalas seisis, siis ei saand tütrele isast suurt tuge, sest tossike mees pidi isegi naise pilli järele tantsima.

Üle kahe aasta oli Elss seda piinapõlve kannatand ja palju silmapisaraid valand, kui ta ühel pühapäeval ühes teiste külalastega marjule läks. Laste kombel luusides olid nad märkamatuks Tontla metsa ääre jõudnud, kus väga keni maasikaid kasvas, nii et muru neist punetas. Lapsed pistsid magusaid marju suhu ja noppisid torbikuisse niipalju kui igaüks jõudis. Korraga hüüdis üks vanem poisike, kes kardetud koha oli ära tunnud: „Pögenege, pögenege! Me oleme Tontla metsas!” See sõnum oli hirmsam kui tuli; kõik lapsed pistsid punuma, nagu kihutaksid Tontla kollid juba nende kannul. Elss, kes teistest natuke kaugemale oli sattund ja puude

alt väga ilusaid marju leidis, kuulis küll poisikese hüüdmist, aga ei raatsind marjamaalt lahkuda. Vahest ta mõtles: „Ega tontlasedki kurjemad või olla kui võõrasema mul kodu.” Sää! tuli pisike must koer, hõbekelluke kaelas, haukudes tema poole. Koera haukumise jä!il jõudis väike tütarlaps uhkes siidriides sinna, keelis koera haukumist ja ütles siis Elsele: „Väga hää, et sa ühes teiste lastega põgenema ei läind. Jää mulle seltsiks, siis mängime ilusasti ja käime iga päev üheskoos marjul. Ema seda mulle vististi ei keela, kui lähen talt luba paluma. Tule läki kohe ema juure!” Else käest kinni võttes viis uhke võõras laps ta tüki maad sügavamale metsa. Väike must koer haukus nüüd lusti pärast, kargas Else najale püsti ja lakkus ta käsi, nagu oleksid nad juba vanad tuttavad.

Oh sa kallis aeg, mis imet ja ilu nüüd Else silm!le esines! Ta arvas end taevas olevat. Kaunis roh!aead, täis õuna- ja marjapuid, seisis ta ees; puude oksadel istusid linnud, kirj!umad kui ilusaimad liblikad, mõnel kuld- ja hõbesuled keha kateteks. Ja linnud olid julged: lapsed võisid neid käega kinni võtta, kui tahtsid. Keset roh!aeda asetses elumaja, klaasist ja kalliskividest ehitatud, nii et seinad ja katus kui päike hiilgasid. Uks uhkes riides naine istus pingil, see küsis tütre!lt: „Keda võõrast sa tood?” Tütar kostis: „Ma leidsin ta üksi metsast ja võtsin endale seltsiks kaasa. Kas lubad ta siia jätta?” Ema naeratas, aga ei ütelnud sõnakestki, vaid vaatas terasel silmal Elsele pääst jalatallani. Natukese aja pärast käskis ta Elsse ligemale astuda, silitas ta põski ja küsis siis lahk!el sõnal, kus ta kodu on, kas vanemad alles elus ja kas ta tahab siia jääda. Elss andis proua käele suud, võttis ta jalgade ümbert kinni, langes põlvili maha ja kostis läbi pisarate: „Eit puhkab mul ammugi muru all.

1
Ema viidi teeda mööda,
armud läksid aeda mööda!

Isa on küll elus, aga mis see mul aitab; võõrasema vihkab mind ja pek-
sab mind armutumalt iga päev, midagi ei jaksa ma tema meele pärast teha.
Pai kulla prouake, jätke mind siia! Pange mind karja või muule tööle,
ma tahan kõik teha ja teie sõna kuulda, aga ärge saatke mind võõrasema
juure enam tagasi! See lõöks mind poolsurnuks, et ma teistest külalastest
maha olin jäänd.”

Proua naeratas ja kostis: „Küll saame näha, mis sinust saab.” Tõusis siis pingilt ja astus üle läve tuppa. Tütar ütles Elsele: „Ole julge, mu ema on lahke! Ma nägin ta silmist, et ta meie palvet kuuleb, kui ta asja pikemalt on mõtelnud.” Käskis siis Elsse ootama jääda, kuni ta ise käib toas ema juures. Elss värises kartuse ja lootuse vahel; silmapilgud läksid tal väga igavaks oodates, mis sõnumeid tütar proualt toob.

Tüki aja pärast tuli proua tütar tagasi, väike karbik käes, üteldes: „Ema käskis meid täna mängima minna, seni kui ta sinu pärast pikemalt nõu peab. Ma loodan, et sa jääd meile; ma ei raatsi sind enam ära lasta. Kas oled juba merel käind?” Elss ajas suu ja silmad pärani ja küsis siis: „Merel? Mis see on? Sellest ei ole ma veel midagi kuulnud.” – „Sa saad seda kohe näha,” kostis proua tütar, võttis kaane karbikese päält, kus üks krooksleht, tigukarp ja kaks kalaluud sees olid. Paar kastetilka hiilgas krookslehe pääl, need pillutas laps murule maha. Silmapilkselt oli rohuaed, haljas muru ja kõik, mis nende nähtaval oli olnud, kadund, nagu oleks maa nad neelnud, ja niikaugele kui silmad ulatasid, ei olnud muud näha kui lähvet vett, mis kaugel näis taevaga ühtivat. Uksnes nende jalge alla oli lapike tahetat jäänd. Nüüd pani proua tütar tigukarbi vee pääle ja võttis kalaluud kätte. Tigukarp paisus, kasvas ja venis ilusaks lootsikuks, kuhu tosin või rohkemgi lapsi sisse oleks mahtund. Lapsed istusid kahekesi lootsikusse, Elss küll hirmuga, aga proua tütar naeris. Kalaluud, mis tal käes olid, kasvasid aerudeks. Lained kiigutasid neid kui kätkis kaugemale; aeg-ajalt tuli teisi lootsikuid neile ligemale, igaühel inimesed sees; need laulsid ja olid rõõmsad. – „Me peame neile vastu laulma,” ütles proua tütar. Aga Elss ei osand laulda; seda ilusamini laulis proua tütar. Teiste lauludest ei saand Elss palju aru, aga üks sõna, mis igaist laulust kostis, oli „Kiisike!” Elss küsis, mis see tähendab, ja proua tütar kostis: „See on minu nimi.”

Ei tea, kui kaua nad sedaviisi juba lustil olid sõitnud, sääl kuulsid nad hüüdmist: „Lapsed, tulge koju, õhtu jõuab ligi.” Kiisike võttis karbikese taskust, kus krooksleht sees oli, kastis selle vette, et paar piiska külge jäi, ja silmapilgus olid nad uhke hoone ligidal keset rohuaeda; kõik näis ümberringi kuiv ja tahe nagu ennegi; vett polnud enam kuskil. Tigukarp ja kalaluud pandi krookslehe juure karbikesse, ja lapsed läksid tuppa.

Suures toas istus söömalaua ümber kakskümmend neli daami, kõik uhkes riides, nagu oleksid nad pulmas. Ulal laua otsas istus proua kuldtoolil. Elss ei teadnud, kust ta niipalju silmi pidi võtma, millega näha kõike seda ilu, mis siin igas kohas esines. Laual oli kolmteistkümmend rooga, kõik kuld- ja hõbevaagnais; aga üks roog jäi puutumata ja viidi niisamuti jälle laualt, kaas pääl, nagu lauale oli toodud. Elss söi kallist magusat rooga, mis parem kui kook maitsis, ja jälle arvas ta end taevas olevat, sest maa pääl ei võind ta seda iial võimalikuks pidada. Söömalauas räägiti tasa ja üht võõrast keelt, millest Elss sõnagi ei mõistnud. Proua ütles paar sõna ühele tüdrukule, kes ta tooli taga seisis. Tüdruk ruttas toast ja tuli natukese aja pärast väikse vanamehega tagasi, kelle habe pikem oli kui ta ise. Vanamees teretas kumardades ja jäi uksepiida kõrvale seisma. Proua viitas sõrmega Else poole ja ütles: „Vaata seda külalast, kelle ma kasvandikuks tahan võtta. Tee mulle tema sarnane kuju, kelle me homme tema asemel külasse võime läkitada.”

Vanamees vaatas osava silmaga Else pääle, otsegu tahaks temast mõõtu võtta, kumardas siis jälle proua poole ja väljus toast. Pärast sööma ütles proua lahkel sõnal Elsele: „Kiisike palus mind, et ma sind temale seltsiks jätaaksin. Sa ise ütlesid ka, et sul lusti oleks siia jääda. Eks ole tõi?” Elss langes põlvili ta ette maha, andis ta kätele ja jalgadele suud tänuks selle armu eest, et proua ta kurja võõrasema küüsis oli päästnud. Aga proua tõstis ta põrandalt üles, silistas tal pääd ja pisaraist niiskeid põski ning ütles siis: „Kui sa ikka sõnakuulelikuks ja heaks lapseks jääd, siis saab su käsi õnnelikult käima; ma tahan su eest hoolitseda ja sulle lasta anda kõiki tarvilisi õpetusi, kuni inimeseks kasvad ja omal käel võid edasi saada. Mu preilid, kes Kiisikest koolitavad, saavad ka sind kõiges peenemas näputöös juhatama.”

Natukese aja pärast tuli vanamees tagasi, pikk saviga täidetud mold olal ja väike kaanega korvike vasakus käes. Olles molli ja korvikese põrandale pannud, võttis ta tüki savi ja hakkas sellest nukku tegema, mis igapidi näis inimeselapse kujulisena. Kõhtu, mis õõnsaks oli jäetud, pani vanamees kolm silku ja palukese leiba. Siis tegi ta nukule rindade kohta augu, võttis korvist küünrapikkuse musta ussi ja lasi selle nuku rinda pugeda. Madu sisises ja väänles sabaga, nagu tahaks vastu tõrkuda, aga pidi siiski minema. Kui proua oli nukku igast küljest vaadand, ütles

vanamees: „Nüüd pole meil muud vaja kui piisake külalapse verd.” Elss kohkus ja kahvatas seda kuuldes; ta arvas sellega oma hinge kurjale müüdatvat. Aga proua ütles trööstides: „Ära karda midagi! Me ei taha su verd kurja, vaid ainult hea ja su tulevase õnne pärast.” Võttis siis peenikese kuldnõela, pistis sellega Else käsivarde ja andis nõela vanamehele, kes selle torkas nuku südame kohta. Seepäale pani vanamees nuku korvi, kaane alla kasvama ja lubas hommikul prouale näha tuua, mis ta kätetööst oli kujunend. Seejärele mindi puhkama; ka Elss pidi ühe toatüdruku seltsis magamistuppa minema, kuhu talle pehme säng oli valmis seatud.

Kui ta teisel hommikul siidsängis patjade süles ärkas ja silmad avas, leidis ta peenikese udusärgi oma seljas ning uhked riided toolil sängi ees. Sää! tuli üks tüdruk tuppa, käskis Elsse oma palge pesta ja juuksed kammida, mispääle ta teda pääst jaluni uhkete riietega ehtis nagu kõige suursugusema saksa lapse. Miski ei teind Elsele niipalju rõõmu kui kingad, sest ta oli seni enamasti ikka palja jalu käind. Else arvates ei võind vist kuningatütardelgi ilusamaid kingi olla kui temal. Kingade üle rõõmutsedes ei olnud tal aega teisi riideid, ehk küll need kõik väga ilusad olid, tähele panna. Tema kodunt toodud talulapse-riided olid öösel ära viidud, mispärast, seda pidi ta hiljemini näha saama. Tema riided anti savist nukule, kes tema asemel külasse pidi minema. Nukk oli öösel salakambris paisund ja hommikul täiestiselt Else sarnaseks kasvand, kõndis juba omil jalul nagu Jumalast loodud loomad. Elss ehmatas teda nähes, kes igas suhtes tema eilist kuju osutas. Proua ütles Else ehmatust märgates: „Ära karda, laps! Savine ei või sulle mingit viga teha; tema läkitame su võõrasemale tonkimispakuks! Vemmeldagu ta seda niipalju kui tahab; kivituim Savine ei tunne sellist valu. Aga kui kuri naine meelt ei paranda, võib talle ükskord sinu kujust nuhtleja saada.”

Sellest päevast alates elas Elss õnnelikku põlve nagu hellitatud saksa laps, keda kuldkätkis oli kiigutatud; ei olnud tal muret ega vaeva; õppimine läks päev-päevalt kergemaks ja endine kibe elu külas paistis kui tume unenägu. Aga mida sügavamalt ta seda elu siin õnnepõlves tundma õppis, seda imelikumana näis talle igapidi olukord, mis loomulikult kombel ei võind tekkind olla. Siin pidi vist mingi iseäraline vägi tegev olema, mida tema ei tunnud ega mõistnud. Paar kümmend sammu ta uksest eemal seisis kõrge raudkivi õues. Kui söömaaeg kätte jõudis, läks pika habemega

vanamees kivi juure, võttis hõbekepikese põuest ja koputas sellega kolm korda kõliseses vastu kivi. Siis kargas kivi seest suur kuldkukk välja ja istus kivi otsa. Iga kord kui ta säääl tiibu siputas ja laulis, tõusis kivi alt midagi nähtavale; esiteks pikk kaetud söömalaud, kus niipalju taldrikuid pääl oli kui sööjaid; see laud läks ise tuppa, nagu oleksid tuuletiivad teda kannud. Kuke teisel laulmisel läksid toolid laua järele, hiljemini üks roavaagen teise järele, mis kõik kivi alt kerkisid ja tuule võimul söömalauale lendasid, samuti kui ka mõdupudelid, õunad ja marjad, millel kõigil eluvaim näis sees olevat, nii et neile tõstjaid ega kandjaid tarvis ei olnud. Olid kõik sööjad oma kõhu täitnud, siis koputas vanamees teist korda hõbekepikesega kivi pihta, ja kuldkukk laulis pudelid, vaagnad, taldrikud, toolid ja lauad kivi alla tagasi. Aga kui kolmeteistkümnes vaagen tuli, millest iialgi ei söödud, jooksis suur must kass vaagna järel ja mõlemad istusid kivi otsa kuke kõrvale ega liikunud säält enne kui vanamees nad ära viis. Ta võttis vaagna kätte, kassi kaenlasse ja kuke õlale ning kadus nendega siis kivi alla. Millal vanataat säält tagasi tuli, ei olnud Elss iial näind, niisama vähe kui teada saand, mis imeliku kivi all varjul oli. Ja mitte ainult söögid ja joogid, vaid kõik muud maja tarbed ja riistad tõusid kuke lauldes kivi alt üles. Ehk küll söömalaualas väga vähe räägiti ja igakord võõral keelel, mida Elss ei mõistnud, seda enam juttu ja laulu tehti muul ajal toas ja rohualas, kus proua oma preilidega koos oli. Aegamööda õppis Elss ka nende keelt tundma ja mõistis enamasti kõik, mida räägiti; ometi kulus mõni aasta, enne kui ta keel nende sõnade järele hakkas painduma.

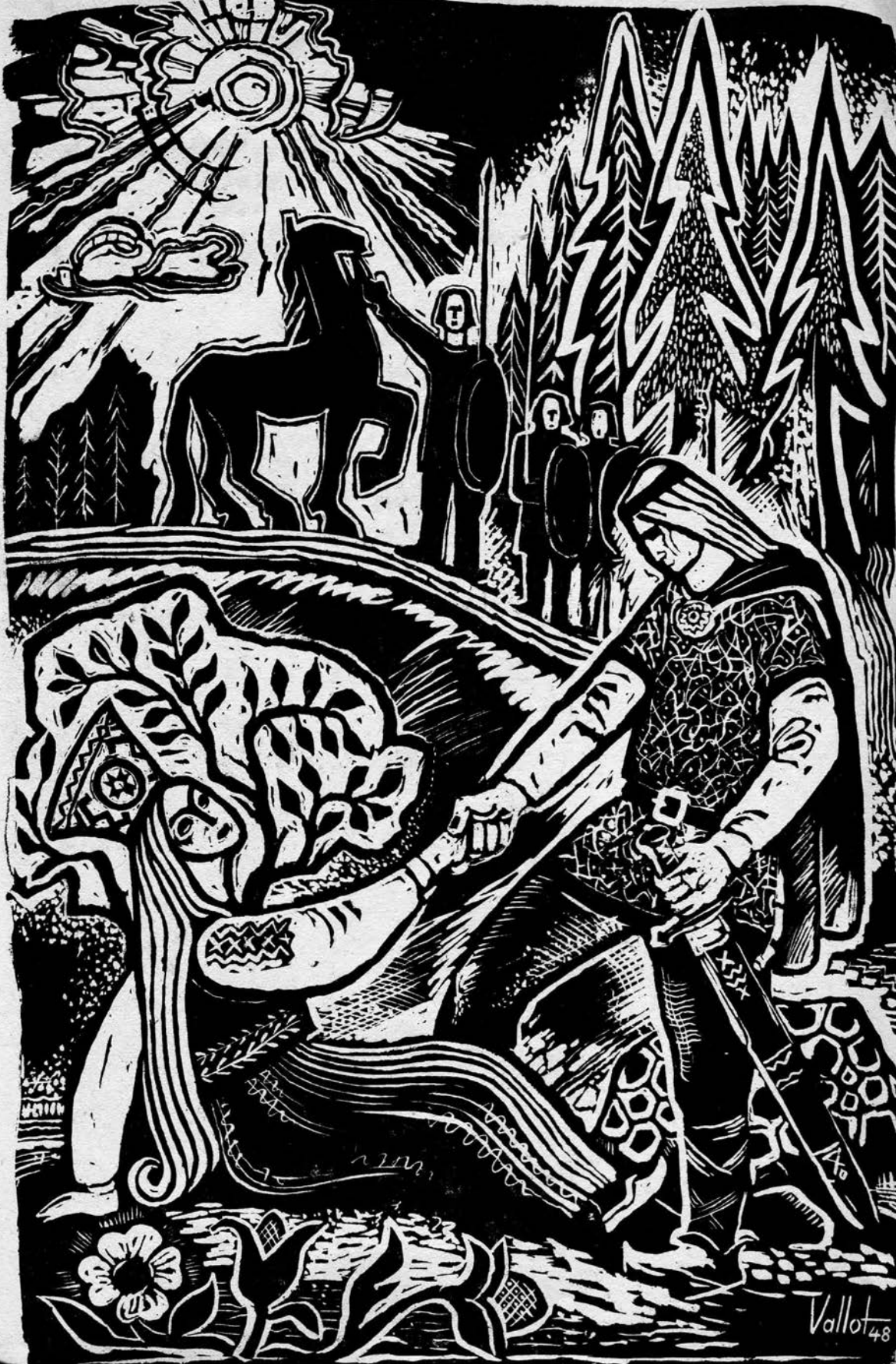
Ükskord oli Elss Kiisikeselt küsind, mispärast kolmeteistkümnes vaagen igapäev lauale tuuakse, kust keegi ei söö; aga Kiisike oli vist seda emale rääkind, sest mõne päeva pärast lasi proua Else enese ette kutsuda ja ütles tõsisel sõnal: „Ara koorma tühjade mõtetega oma südant, mis sulle mingit kasu ei või tuua. Sa tahaksid teada saada, mispärast me kolmeteistkümnendast vaagnast iial ei söö. Vaata, armas laps, see on varjuliste õnnistusvaagen; sellesse ei tohi me puutuda, muidu lõpeks meie õnnepõlv. Ka inimestega oleks lugu siin maailmas palju parem, kui nad ahnuse pärast kõiki ande enestele ei kisuks, vaid taevalikele õnneandjaile midagi tänuks jätaksid. Ahnus on inimeste suurim viga!”

Aastad lendasid Elsel õnnelikus elus tuulelõuval edasi. Ta oli juba ilusaks nooreks neiuks kasvand ja palju õppind, mida ta külas kogu eluajal ei oleks võind tundma saada. Aga Kiisike oli veel niisama pisike laps kui tol päeval, mil ta Elsega metsas esimest korda kokku juhtus. Need preilid, kes proua seltsis elasid, pidid iga päev mõne tunni Kiisikest ja Elsse õpetama, kirjatahti ja mitmesugust peent näputööd. Tuli talle naljatuju pääle, siis viskas ta näputöö käest, võttis oma karbikese ja jooksis õue merd mängima, mida keegi pahaks ei pannud. Mõnikord ütles ta Elsele: „Kahju, et sa nii suureks oled kasvand, nüüd ei või sa minuga enam mängida.”

Kui nüüd üheksa aastat kirjeldatud kombel oli möödund, lasi proua ühel õhtul Else oma magamiskambrisse kutsuda. Elss imestas selle üle, sest kogu selle aja kestel ei olnud proua teda iial enese juure lasknud tulla. Süda peksis tütarlapsel kui lind põues, nii et lõhkema kippus. Ule läve astudes nägi ta proua põsed punased ja silmad täis pisaraid, mis ta kiiresti kuivatas, nagu tahaks ta neid Elselt varjata.

„Armas kasvandik,” alustas proua, „aeg on tulnud, kus me peame lahkuma.” – „Lahkuma?” kisendas Elss ja langes proua ette nuttes põlvili maha. „Ei, kallis proua, seda ei või kuidagi enne olla kui surm meid ükskord lahutab. Te võtsite mind ükskord heldesti vastu, seepärast ärge lükake mind ära!” Proua ütles trööstides: „Laps, ole rahul! Sina ei saa veel neist asjust midagi aru, mis ma sinu õnne pärast ette võtan. Sa oled inimeseks kasvand ja aeg on tulnud, et ma sind kauemini siin vangis ei tohi pidada. Sa pead jälle inimeste seltsi minema, kus su õnneteed on, mis peavad sind edasi viima.”

Elss palus haledasti vastu: „Kallis proua, ärge tõugake mind ära! Ma ei igatse muud õnne kui teie juures elada ja surra. Võtke mind oma toatüdrukaks või pange mind muile tööle, nagu ise arvate, aga ärge saatke mind koduta hulkuma. Pigemini oleksite võind mind külasse jätta võõrasema juure, kui et mind mõneks aastaks taevasse võtsite ja nüüd põrgusse tagasi saadate.” – „Ole wait, armas laps!” ütles proua. „Sa ei mõista sellest midagi, mis ma sinu õnne pärast pean tegema, ehk mul küll süda seejuures valutab. Kõik peab nõnda sündima, nagu ma praegu talitan. Sa oled surelik inimene, sinu aastad lõpevad omal ajal otsa, seepärast ei tohi sa kauemaks siia jääda. Ehk küll minul ja neil teistel, kes iga päev, mu ümber on, on inimeste kujud, ei ole me siiski inimesed, vaid üht

kõrgemate olendite tõugu, keda inimesed ei tunne. Sina leiad kaugel maal armsa abikaasa, kes sulle kohaseks on loodud, saad temaga õnnelikult elama, kuni päevad teil õhtule jõuavad. Lahkumine ei ole mulle kerge, aga see peab nõnda olema, seepärast pead sellega rahulikult leppima.” Siis ta silitas oma kuldkammiga Else juukseid ja käskis teda magama minna. Aga kust vaene Elss sel ööl une pidi võtma? Elu näis talle pimedaima öötaevana, kus ainustki tähte ei särand.

Kuna Else jätab kurbuse küttesse, lähme külasse vaatama, kuidas ta isatalus asjad edasi kujunesid, kus Savine tema asemel võõrasemale tonkimispakuks oli. Et kuri naine vanas eas paremaks ei lähe, on tuttav lugu. Räägitakse, et mõnikord äkilisest noorestmehest vanusega väga lammas kasvab; aga tigea südamega noorest tüdrukust, kes tanu alla on saand, pidavat vanas eas kuri kiskjas hunt sündima. Võõrasema piinas kui põrgu tulehark Savist ööd ja päevad, aga tuimal loomal ei olnud sellest mingit viga, sest valu ta keha ei tunnud. Juhtus mees mõnikord lapsele abiks vahele minema, siis sai ka tema mõne matsu lepitamise palgaks.

Uhel päeval oli võõrasema jälle savist tütart põõrasel kombel peksnud ja päälegi ähvardand talle otsa teha. Vihaselt sasis ta mõlemate kätega Savisel kõrist kinni ja tahtis ta kägistada, ja vaata, sääl tuli must madu sisisedes lapse suust välja, nõelas võõrasema keeleotsa, nii et ta sõnalausumata surnult maha langes. Mees leidis õhtul koju tulles surnud naise põrandal kui paku paistetand; tütart polnud kuskilt poolt leida. Mehe kisa pääle tuli külarahvas kokku. Naabertalu inimesed olid lõunaajal kuulnud majast suurt kära, aga kuna säärast sääal enamasti iga päev juhtus, ei läind keegi vaatama. Pärast lõunat jäänd kõik vaikseks, aga tütart polnud kellegi silm näind. Siis pesti surnud naise keha, pandi rüüdesse, kupatati soolaseid herneid surnuvalvajaile, kes ööseks sinna jäid. Väsiind mees läks kambrisse puhkama ja tänas vist õnne, et tulehargist oli pääsnud. Laualt leidis ta kolm silku ja palukese leiba, võttis seda õhturoaks ja heitis sāngi puhkama. Teisel hommikul leiti ta surnult oma asemel, samuti paistetand kui nainegi. Paari päeva pärast maeti nad ühte hauda, kus nad enam ei võind üksteisele viga teha. Kadund tütrest ei saand külarahvas iial enam sõnumeid.

Elsel ei olnud kogu ööl silmalaud kokku läind; ta nuttis ja kaebas oma viletsust, et ta sellest imekombel saadud õnnepõlvest pidi lahkuma.

Hommikul andis proua talle ühe pitserkiviga sõrmuse ja sidus siidpaelaga pisikese kuldkaupli ta kaela, kutsus siis vanamehe, näitas käega Else pääle ja jättis kurval näol Else jumalaga. Elss tahtis parajasti tänada, sääl koputas vanamees kolm korda hõbekepikesega tasahiljukesi ta pähe. Sedamaid tundis Elss, et ta linnuks oli saand; kätest olid kasvand tiivad ja jalgadest pikkade küüntega kotkajalad, ninast kõver nokk, ja suled katsid üleni ta keha. Sääl tõusis ta õhku ja lendas nagu munast hautud loomulik kotkas pilvede all edasi. Nõnda oli ta mõne päeva juba lõuna poole lennand, vahetevahel väsind tiibu puhates, aga nälga ta ei tunnud. Ühel päeval lendas ta madalalt üle metsa, kus jahikoerad haukusid; aga kuna neil tiibu polnud, ei saanud nad linnule kõrgel viga teha. Äkki tundis ta noole oma külge puutuvat ja langes alla. Ta oli ehmatusest minestand.

Kui Elss minestusest ärkas ja silmad avas, leidis ta ennast pöösa alt maast inimese kujul. Kuidas ta sinna oli sattund ja mida muud imelikku temaga oli juhtund, näis talle kui umbne unenägu. Sääl tuli uhke noor kuningapoeg ratsa sinna, kargas hobuse seljast ja pakkus Elsele lahkesti kätt. „Unnetunnil olen täna hommiku kodunt tulnud! Teist, kallis preili, olen pool aastat igal ööl und näind, et siin metsas teid leian. Ehk küll sada korda tühja teed tallasin, ei väsind ma siiski igatsemast ja lootmast. Täna lasin suure kotka maha, kes arvatavasti siia kohta võis langeda. Kotka jälgi otsides leidsin kogemata teid.” Siis aitas ta Else hobuse selga ja sõitis temaga seltsis linna, kus vana kuningas nad rõõmsasti vastu võttis. Mõne päeva pärast peeti uhked pulmad, aga pulmapäeva hommikul tuli viiskümmend koormat toredate asjadega sinna, mis kallis kasuema Elsele oli läkitand. Pärast vana kuninga surma sai Elss kuningannaks ja vanas eas olevat ta ise jutustand oma noorepõlve loo. Tontla metsast aga ei ole hiljemini enam midagi nähtud ega kuulnud.

Vaeselapse käsikivi.

Uks vaene vanemaita tütarlaps oli kui lambatall järele jäänd ja õelasse peresse kasvandikuks saand, kus tal muud sõpra ei olnud kui perekoer Krants, kes mõnikord leivakoorukesi vaeseli lapselt sai. Tütarlaps pidi hommikust õhtuni käsikivil perenaisele jahvatama, ja kui väsimust puhates kivi mõnikord seisma jäi, oli malk kohe kihutajaks lapse kannul. Õhtul olid vaeselapse käed kui puunotid tuimad, aga kes sellest hoolis. Palukese, mis orbudele armu pärast antakse, peab suurem osa enamasti vere ja higiga perevanemaile tasuma. Jumal üksi taevas kuuleb vaestelaste ohkamised ja loeb nende silmapisarad, mis põski mööda veerevad!

Uhel päeval, kui meie nõder tütarlaps jälle rasket käsikivi ümber ajas ja väga nukral meelel oli, et perenaine ta hommikul söömata oli jätnud, tuli sinna lonkur ühe silmaga sant näruseis riideis. See aga polnud päris kerjaja, vaid üks kuulus Soome tark, kes enese sedapuhku sandiks oli moondand, et rahvas teda ei tunneks. Sant istus ukسلävele maha, vaatas teraselt lapse rasket tööd, võttis siis palukese leiba oma kaelkotist, pistis lapsele suhu ja ütles: „Lõuna on alles kaugel; võta natuke leiba kehale karastuseks.” Vaenelaps näris kuivand palukest, mis saiast magusam mait sis, ja tundis sedamaid jõudu kätes kasvavat. Sant ütles: „Sinul vaesel võivad käed küll väsind olla ühtepuhku rasket kivi ümber ajamast?” Tütarlaps vaatas kahtlevalt vanataadile silma, nagu oleks tahtnud teada, kas küsimus tõsine või pilkamine on, ja kui ta võõra näo lahke ja tõsise leidis, kostis ta: „Kes vaeselapse kätest hoolib! Veri on alati küünte all ja malk möödab selga, kui niipalju ei jõua teha kui perenaine tahab.”

Sant käskis lugu pikemalt rääkida, et lapse elu põhjalikumalt tundma õppida. Kui vaenelaps jutu oli lõpetand, võttis vanamees kotist rätikuräbala, andis lapsele ja ütles: „Seo õhtul magama heites see rätik oma pää ümber ja ohka südame põhjast: „Magus unenäoke, kannu mind sinna, kust käsikivi leian, mis ise jahvatab, et minu nõtra abi pikemalt tarvis ei oleks!” – Vaenelaps pistis rätikuräbala pöue ja tänas anni eest vanameest, kes varsti edasi läks.

Ohtul magama heites tegi vaenelaps, nagu sant oli teda õpetand: sidus rätiku pää ümber ja ohkas silmaveega soovisõnad, ehk küll tal enesel palju lootust ei olnud. Ta uinus kergema südamega magama kui muidu. Suletud silmade ette tuli kummaline uni, mis tütarlapse viis pikale teele rändama, kus mitu imelikku juhtumust sündis. Viimaks jõudis ta sügavale maa alla, mis ehk põrgu võis olla, sest kõik näis kole ja võõras. Uueväravad olid seliti lahti ja kedagi elavat olendit ei näind sääl liikuvat. Edasi minnes tõusis mürin, nagu oleks käsikivi jahvatamas. Vaenelaps kõndis mürina juhil argsel sammul edasi, kuni ta aida uluult suure kirstu leidis, mille seest kivi mürin ta kõrvu kostis. Lapse jõud ei jaksand kirstu liigutada, veel vähem paigast tõsta. Sääl nägi ta tallis söime küljes valge hobuse, ja mõnus mõte tuli tal kohe pähe: võtta hobune tallist, rakendada kõiega kirstu ette ja sedaviisi kirst ära viia. Ta tegi mõtte tõeks: pani hobuse kõitega kirstu ette, istus ise kirstu kaane pääle, võttis pika vitsa kätte ja hakkas tuhatnelja kodu poole kihutama.

Teisel hommikul unest ärgates meenus talle nähtud unenägu, mis oli talle tundund nii elavana, nagu oleks ta tõesti kirstu kaanel tüki maad sõitnud. Avades silmad, nägi ta kirstu enese ees sāngi kõrval. Asemelt karates võttis ta kehikutāie otri, mis eile ohtul jahvatamata olid jāand, puistes teri auku, mis kirstu kaanes leidis, ja vaata rõõmustavat imet: kivid hakkasid sedamaid mürisema! Natukese aja pärast oli valmis jahu kotis. Nüüd oli vaesellapsel hõlpus põli; salapärane kivi jahvatas, mis talle anti, ja tütarlapsel polnud muud vaeva kui viljateri päält sisse puistata ja jahu alt välja võtta. Kirstu kaant ei tohtind iial avada, seda oli sant kindlal sõnal keelnud, üteldes: „See oleks sulle surmaks.”

Perenaine sai mõne aja pärast märku, et kirst jahvatamisel vaeselapse abiline oli. Seepärast hakkas ta salanõu pidama, kuidas tütarlaps majast välja ajada ja tema asemele võtta isejahvatav kirst, mis süüa ei tahtnud. Esmalt tahtis ta jahvatava kirstuga ligemalt tutvuda, et näha, kus imelik jahvataja asetseb. Uudishimu kihutas raist ööd ja päevad ega annud talle kuskil rahu, enne kui saladus on avastatud. Ühel pühapäeva hommikul käskis ta vaestlast kirikusse minna ja lubas ise koduhoidjaks jääda. Seesugust lahket lubamist polnud vaeselapse kõrv veel enne kuulnud. Ta pani rõõmuga puhta sārgi selga ja paremad hilibud ümber, siis ruttas ta kirkuteele. Perenaine vahtis niikaua ukselävelt talle järele, kuni tütarlaps

ta silmist kadus, siis võttis ta aidast kehikutäie viljateri, puistas need kirstukaane peäle, et kirst jahvatama hakkaks, aga kirst ei teind seda. Alles kui peotäis vilja kaaneauku pandi, läksid kivid keerlema. Siiski oli naisel palju vaeva ja tööd, enne kui jaksas raske kirstukaane päält kangutada. Viimaks läks kaas niipalju praokile, et eideke sai pilgu sisse heita – aga oh õnnetust: elav tuli kargas kirstust välja ja süütas perenaise põlema, nagu oleks ta takukoonal olnud, ega jäänd temast rohkem järele kui kamalutäis tuhka.

Kui hiljemini leskmees tahtis võtta teise naise, meenus talle, et kasvandik juba täiskasvanuks oli saand ja seepärast tarvis polnud kaugemat kosjateed ette võtta. Pulmad peeti vaikselt viisil ja kui naabrirahvas õhtul koju oli läind, läks ka mees noorikuga magama. Teisel hommikul leidis noorik aita minnes, et kirst käsikiviga oli öösel aidast kadund, ja mingeid varga jälgi polnud kuskil näha. Ehk küll igalt poolt otsiti ning ligemalt ja kaugemalt järele kuulati, kas kuskil kadund eset inimeste silma ei olnud puutund, ei ole tänapäevani sellest siiski midagi nähtud või kuulnud. Kummalise käsikiviga kirst, mis ükskord unenägu oli maa alt välja toond, võis niisama imelikult olla sinna tagasi läind.

Kaksteistkümmend tütar.

Uhel kehval rabadikul oli ükskord kaksteistkümmend tütar, nende hulgas kaks paari kaksikuid. Ilusa näoga tüdrukud olid kõik terved ja prisked, seejuures ka väga meeldiva ja viisaka olekuga. Vanemate kitsikut elamist vaadates näis mitmele küll arusaamatuna, kuidas nad hulgale lastele päätoitu ja kehakatet suutsid muretseda; lastel oli iga päev pale pestud, juuksed kammitud ja ikka puhtad valged särgid seljas otsegu saksa lastel. Mõned arvasid vabadikul salajase varakandja olevat, teised pidasid teda nõiaks, mõned teised jälle tuuletargaks, kes tuulispäadel laseb enesele salavara kokku räsuda. Tõeliselt oli asjalugu hoopis teistiti. Vabadiku naisel oli salajane õnneandja, kes lapsi toitis, kasis ja haris. Kui ta neiu põlves olles võõras talus teenimas oli, nägi ta kolm ööd järgemööda unes üht

suurtsugu naisterahvast enese juure tulevat, kes käskis teda jaaniõöl külaallikale minna. Ta ehk ei oleks seda unenägu suuremat tähele pannudki, kui jaaniõhtul tule ääres üks hääleke sääse kombel talle vahetpidamata kõrva ei oleks pirisend: „Mine allikale, mine allikale, kus su õnne veesooned immitsevad!” Ehk ta küll natuke kohkus salapärast kehutust kuuldes, võttis ta siiski viimaks julgust, lahkus teiste neidude hulgast, kes kiigel ja tule ümber käratseisid, ja hakkas allika poole sammuma. Aga mida ligemale ta jõudis, seda enam lõi tal süda kartma. Ta oleks vist teelt tagasi pöördunud, kui sääsehääleke kõrvas mahti oleks annud; nüüd aga pidi ta vastu tahtmist edasi minema.

Ligemale jõudes nägi ta ühe valges riides naisterahva allika ääres kivi otsas istuvat. Kui see tuli ja kartust nägi, tõusis ta jalule ja läks mõne sammu neiule vastu, pakkus tetetades kätt ja ütles: „Ära karda, armas laps, ega ma sulle kurja tee! Pane tähele ja pea meeles, mis ma sulle, kuulutan. Tänavu sügisel tuleb sulle kosilane. Mees on kehv nagu sinagi; siiski ära hooli sellest, vaid võta ta kosjad vastu. Te olete mõlemad head inimesed, seepärast tahan ma teile õnne tuua ja teid edasi aidata. Aga töötegemist ja vaevanägemist ärge jätke hooletusse, muidu ei või ükski õnn teil kesta. Säh, võta see kotike ja pista oma tasku, sääl ei ole muud sees, kui mõned lähkrikivid. Kui sa oled oma esimese lapse ilmale toond, siis viska üks kivike kaevu, et ma sind vaatama tuleksin. Kui laps ristimisele viiakse, tulen ma vaderiks. Meie tänaõisest kokkusaamisest ja kõnelusest ära lausu kellelegi sõnakest, ja sedapuhku jätan ma jumalaga.” Seda üteldes oli imeline võõras neiu silmist kadurid, otsegu oleks ta maa alla vajund. Neiu oleks ehk seda unenäoks arvand, kui kotike ta peos teisiti ei oleks tunnistanud. Kotis leidis ta kaksteistkümmend lähkrikivi.

Nagu salapärane naisterahvas jaaniõöl oli ennustand, nõnda sündiski hiljemini; neiu läks sügisel mehele, ja ta kosijaks oli kehv sulane. Teisel aastal tõi noorik esimese tütre ilmale. Talle meenus siis, mis talle jaaniõöl neiupõlves oli juhtund. Ta tõusis salamahti süngist, läks kaevule ja viskas ühe kivikese kaevu. Kivike kukkus sulpsatades vette. Sedamaid seisis ta ees valges riides lahke naisterahvas, kes ütles: „Ma tänan, et sa mind meeles pidasid. Saada tuleval pühapäeval kahe nädala pärast laps ristimisele; ma lähen siis kirikusse ja tahan lapsele vaderiks olla.”

Kui laps kirikusse viidi, tuli üks võõras naine, võttis lapse oma süle ja lasi ta ristida. Pärast ristimist sidus ta ühe hõberublatüki lapse mähkmesse ja saatis tütre emale tagasi. Nõnda juhtus lugu iga lapse sündimise ajal, kuni neid tosin täis oli saand. Viimse lapse sündimisel oli võõras naine tütre emale ütelnud: „Tänasest päevast pääle ei näe su silm mind enam, ehk ma küll nägemata iga päev sinu ja su laste ümber saan olema. Kaevuvesi saab su lapsi paremini kosutama kui kõige kallimad road. Jõuab aeg kätte, millal su tütreid mehele lähevad, pead sa igaühele ta rublatüki kirstus kaasa andma, mis ma vaderianniks kinkisin. Neiupõlves ei pea neil suuremat uhkust olema kui kõige puhtamad särgid ja rätikud argi- ja pühapäeval.

Lapsed kasvasid ja kosusid, et lust oli näha. Leivapalukest leidis enamasti ikka vabadiku majas, mõnikord ka servet¹⁾, siiski näis kaevuvesi lastele ja vanemaile kõige rohkem tuge andvat. Vanim tütar sai ühele jõukale perepojale mehele. Ehk tal küll suuremat kaasa viia ei olnud kui mõned riidehilbud, tehti siiski kirst ja pandi riided ja vaderi rublatükk sinna sisse. Mehed leidsid kirstu vankrile tõstes väga raskeks, arvasid kive sees olevat, sest muud varandust polnud ju kehval vabadikul tütrele kaasa anda. Nooriku imestus oli suur, kui ta peiukodus kirstu avades leidis selle lõuendipakkidega täidetud ja põhjas nahkkotis sada hõberubla. Sama lugu sündis hiljemini iga tütreaga, keda kauaks vanemate juure ei jäetud, kui kord rahva seas oli avalikuks tõusnud, milline rikas kirst igaühele kodunt kaasa oli antud.

Aga üks neist väimeestest oli väga ahne; ta ei tahtnud sellega leppida, mis noorik kirstus temale oli toond, vaid mõtles: „Vanemail võib palju salavarandusi veel kodu olla, kui suudavad igale tütrele niipalju kaasa anda. Seepärast läks ta ühel päeval äiale võõrsile ja hakkas vara nuruma. Vabadik ütles tõtt mööda: „Mul ei ole mingit varandust hinge taga; niisama vähe jõudsin ma oma tütardele suuremat anda kui ühe kirstu. Mis igaüks neist oma kirstus leidis, ei tulnud minult, vaid oli ristiema vaderiand, kes igale lapsele ristimise päeval ühe rublatüki kinkis. Sellest helduseannist oli vara kirstus hiljemini kasvand.”

Ahne väimees ei uskund äia juttu, vaid ähvardas kohtusse kaevata, et vanamees on sorts ja tuuletark, kes kurja abil palju varandust on kokku

¹⁾ Serve - vedel sine, vedel toit kõva toidu juure, näiteks piim leiva juure.

ajand. Et vabadik niisugust süüd ei teadnud enesel hinge pääl olevat, ei hakand ta väimehe ähvardust kartma. Aga väimees täitis oma ähvarduse ja kaebas kohtusse. Kohus lasi teised väimehed enese ette kutsuda ja nõudis neilt seletust, kas igaüks niipalju varandust oli saand. Mehed tunnistasid tõeks, et igaüks oli saand kirstutäie lõuendipakke ja sada hõberubla. Seda pandi väga imeks, sest kõik ümberkaudne rahvas teadis vabadiku kehva olevat, kel muud varandust ei olnud kui kaksteistkümmend kaunist tütar. Et need tütreid maast-madalast ikka puhaste valgete särkidega olid käind, seda teadis rahvas; ometi põlnud keegi suuremat uhkust neil näind, ei sõlge või preesi rinnas ega kirjut rätikut kaelas. Kohtuvanemad pidasid nõu ja otsustasid imeliku loo põhjalikumalt järele uurida, kas vanamees vahest tõesti nõid ei ole.

Uhel päeval läksid kohtuvanemad ühes hulga teenritega linnast välja ja otsustasid vabadiku maja ümber vahid panna, et keegi põgenema ei pääseks või mingit vara salamahti kõrvale ei toimetaks. Ahne väimees võeti teejuhiks kaasa. Kui nad metsa ääre jõudsid, mille varjus vabadiku hurtsik asetses, pandi vahid igale poole valvama, et säält ükski elav hing ei saaks põgeneda, enne kui asi selgub. Ka hobused jäeti sinna ja mindi jala teerada mööda otse hurtsiku poole. Teejuht väimees käskis tasa astuda ja keelis rääkimast, et sorts tuuletiivul eest ei põgeneks. Natukese aja pärast jõudsid nad hurtsiku ligedale, kui korraga imelik hiilgus puude vahelt neile silme ette tõusis. Edasi jõudes tuli suur ilus hoone nähtavale, mis üsna klaasist oli tehtud ja kus mitu sada küünalt põles, ehk küll päikesepaistel õues ja toas midugi küllalt valge oli. Kaks sõjameest, pääst jaluni raudriides, pikad paljad mõõgad käes, seisid vahtidena ukse ees. Kohtuhärrad ei teadnud, mida nad pidid arvama sellest imenähtusest, mis enam unenäo kui tõelisuse sarnasena näis. Säält astus üks priske siidriides noormees toauksest ja ütles: „Meie kuninganna andis käsu ülemkohtuhärra enese ette kutsuda.” Ehk küll kohtuhärra natuke hirmu tundis, astus ta siiski nooremehe kannul üle läve sisse.

Kes suudaks ilu ja toredust kirjeldada, mis säält ta silmadele esines? Uhkes kiriku suuruses hoones istus üks naine troonil, siidi, sameti ja kullaga ehitud. Paar jalga temast madalamal istus väiksemal kuldtoolidel kaksteistkümmend ilusat preilit, niisama uhkesti ehitud kui kuninganna ise, aga kuldkrooni ei olnud neil kellelgi pääs nõnda kui kuningannal.

Kummalgi pool neist seisis hulk teenreid, kõik valgeis siidriideis, kuldkeed kaela ümber. Kui ülemkohtunik ligemale oli astund, küsis kuninganna: „Mispärast olete täna hulga teenritega linnast tulnud otsegu kurjategijaid püüdma?“ Ülemkohtunik tahtis vastata, aga ehmatus halvas ta keelepaelad, nii et ta sõnagi suust ei saand. „Minule on küll teada kõik see kurjus ja valekaebus,“ jatkas kuninganna, „sest minu silmilt ei 'püsi midagi varjul. Laske valelik kaebaja siis tulla, aga pange tal enne käed ja jalad raudahelaisse, siis tahan tema üle kohut mõista. Ka teised kohtunikud ja kohtuteenrid tulgu sisse, et asja otsustamine avalikult sünniks ja nad hiljemini võiksid tunnistada, et siin kellelegi ülekohut ei tehta.“

Uks neist siidriides teenreist ruttas välja käsku täitma. Natukese aja pärast toodi kaebaja väimees tuppa, käed ja jalad ahelais ja kuus raudriides sõdurit tal vahiks. Nende kannul tulid teised kohtunikud ja nende teenrid hoonesse. Siis pidas kuninganna järgmise kõne:

„Enne kui ülekohtusele mõistan teenitud palga, pean teile asjaloo lühidalt seletama. Mina olen ülim vete-valitseja, kõik allikasooned, mis maa seest immitsevad, seisavad minu voli all. Tuulekuninga vanem poeg oli minu armastatu; aga kuna isa temale luba ei annud naist võtta, pidime oma abielu tema eest salajas hoidma niikaua kui ta elas. Et mul võimalik polnud lapsi kodu kasvatada, seepärast vahetasin iga kord, kui vabadiku naine oli maha saand, tema lapse oma lapse vastu ära. Vabadiku lapsed kasvasid mu tädil peres kasvandikena üles. Kui aeg tuli, et vabadiku tütardest üks pidi mehele minema, siis tul teist korda vahetamine. Iga kord õösel enne pulmi lasin oma tütre ära tuua ja vabadiku lapse asemele viia. Vana tuulekuningas oli juba ammu haigevoodis maas, nii et ta meie pettust tähele ei pannud. Ristimise päeval kinkisin igale lapsele ühe rubla-tüki, mis pidi talle kirstus sigitama ta tulevast kaasavara. Väimehed olid ka kõik oma noorte naistega ja nende kaasavaraga rahul, aga see üleannetu ahne keda siin ahelais näete, hakkas äia pääle valekaebust tõstma, miska ta endale veel suuremat varandust lootis saada. Kahe nädala eest suri vana tuulekuningas, mil puhul minu abikaasa tema asemele valitsejaks tõusis. Nüüd ei olnud meil kauemini tarvis oma abielu ja lapsi varjul hoida. Siin istuvad teie nähes mu kaksteistkümmend tütar; nende kasu-vanemad, vabadik oma naisega, on minu juures armuleivas, kühu nad surmani jäävad. Aga sina nurjatu loom, kelle ma lasin raudu panna,

pead sedamaid saama oma teenitud palga. Ma lasen sind ahelate küttes kullamäkke vangi panna, et su ahned silmad alati näeksid kulda, aga mitte kübetki sellest ei pea su näppude vahele tulema. Seitsesada aastat pead sa seda piina kannatama, enne kui surmale meelevald antakse sind puhkama viia. See on minu kohtuotsus.”

Kui kuninganna need viimased sõnad oli ütelnud, käis kärgatus nagu põrutav kõuemürin, nii et maapind värises ja kohtunikud ühes kohtuteenritega maha langesid. Minestusest ärgates leidsid nad end metsast, kuhu teejuht enne oli nad viind; aga säääl, kus uhke klaashoone äsja oli kõige ilu ja toredusega seisnud, immitses väike allikas selget külma vett maa seest välja.

Vabadikust, ta naisest ja ahnest väimehest ei olnud hiljemini kuskil midagi kuulnud ega nähtud, aga leseks jäänd jõukas naine sai sügisel teisele mehele, kellega ta õnnelikult elas kuni oma surmani.

Kuidas üks vaenelaps kogemata õnne leidis.

Ükskord elas kehv päiviline, kes oma naisega päevast päeva vaesel viisil oma pääd toitis. Kolmest lapsest oli noorim, üks poeg, järele jäänd, kes sel ajal oli üheksa-aastane, kui vanemad üksteise järele mulda viidi. Poisikesel ei olnud paremat nõuks võtta kui heade inimeste uste ees leivapalukest kerjama minna. Aasta pärast juhtus ta ühe jõuka peremehe talusse, kus sel puhul karjapoissi tarvis oli. Peremees ei olnud küll kuri, aga püksid seisis naise jalas, kes kui tulihark kõikide üle majas valitses. Kuidas vaeselapse käsi siin käis, võib igamees arvata. Peksmine, mida ta iga päev sai, oleks kolmele enam kui küllalt olnud, aga leiba ei antud talle üialgi niipalju, et köht täis oleks saand. Aga et vaesellapsel midagi paremat loota ei olnud, pidi ta seda häda kannatama.

Unnetumal kombel oli üks lehm ühel päeval karjast ära kadund, küll liikus poiss päeva veeruni mööda metsa ühest paigast teise, aga ei leidnud kadund lehma. Ehk ta küll teadis, mis lugu teda kodu selle eest ootas,

pidi ta siiski pärast päevaloojaktit karja koju ajama. Päike ei olnud veel kuigi kaua aja eest taevaservast alla vajund, kui ta juba perenaise häält kuulis: „Laisk koer, kuhu sa karjaga jääd?” Ei aidand siin pikem kõhelemine kui aga kiiresti koju ja kepi alla. Ehk küll juba õhtuhämarik käes oli, kui kari õueväravasse jõudis, oli perenaise terane silm kohe ühe lehma puudu leidnud. Sõna lausumata tõmbas ta ligima teiba aiast, millega hakkas poisile selga virutama, nagu tahaks teda peeneks taguda. Tulises vihas oleks ta poisi surnuks nottind või ta eluaegseks sandiks teind, kui peremees, kisa ja nuttu kuuldes, halastuse pärast väetimale appi poleks jõudnud. Kuna ta tigea naise iseloomu põhjalikult tundis, ei usaldand ta järsku vahele minna, vaid püüdis vahemehe kombel lepitada. Ta ütles pool palumisi: „Jäta tal jalaluud murdmata, et ta võiks minna kadund lehma otsima! Sellest saame rohkem kasu kui ta surmast.” – „Tõsi küll,” ütles perenaine, „ega raibe kallist lehma maksa,” andis siis veel mõne kibeda vopsu kauba päale ja saatis ta metsa lehma otsima. Ahvarduseks lisas ta veel: „Kui sa lehmata tagasi tuled, siis peksan sind surnuks.”

Nuttes ja oiates läks poiss väravast välja otse metsa, kus ta päeval karjaga oli olnud, aga ei leidnud kuskilt lehma jälgegi. Kui teisel hommikul päike oli koidu rüpest tõusnud, oli poisil kindel nõu ja otsus valmis. „Saagu minust, mis saab, aga koju ma enam ei lähe.” Nende sõnadega andis ta kandadele valu, nõnda et kodu tal üha enam seljataha jäi ja iga sammuga kaugus sellest kasvas. Kui kaua ja kui kaugele ta nõnda oli jooksnud, seda ta isegi ei teadnud; aga kui tal viimaks jõud rauges ja ta otsegu surnu maha langes, seisis päike juba peaaegu lõuna kõrgusel.

Viimaks ärkas ta raskest unest ja märkas, nagu oleks veemärga ta suus olnud. Avades silmad nägi ta väikse vanamehe pika halli habemega enese ees seisvat, kes parajasti tahtis lähkrile prundi päale panna. „Anna mulle veel juua!” palus poiss. „Tänaseks on sulle sellest küllalt, kostis vanataat, „kui mu teerada mind kogemata siia ei oleks toond, siis oleks see sul vist viimne magamine olnud, sest sa olid juba poolsurnud, kui ma sind leidsin.” Siis nõudis vanataat poisilt pikemat seletust selle kohta, kes ta on ja kuhu ta tahab minna. Poiss jutustas kõik oma elujuhtumused sellest ajast päale, kui ta võis mäletada, kuni eileõhtuse peksuni ja kuidas ta seepäale pökku oli läind.

Sõna lausumata ja sügavas mõttes oli vanataat ta juttu kuuland, ja kui poiss tüki aega vait oli seisnud, ütles vanamees tõsise sõnaga: „Mu armas vaene laps, sinul ei ole lugu parem ega pahem olnud kui teistelgi, kellede armsad hellitajad ja pisarate pühkijad hauasängis mulla all puhkavad. Tagasimineki ei ole sul enam võimalik. Oled sa kord jooksu läind, siis pead sa endale uut õnne maailmas otsima. Et mul enesel ei maad ega maja, ei naist ega last ole, seepärast ei või ma ka sinu eest pikemalt hoolt kanda; aga ühe hea nõu tahan ma sulle ilma hinnata anda. Maga siin täna öösel rahulikult puhates; hommikul kui päike tõuseb, pane see koht teraselt tähele, kust päike üles kerkis. Selles suunas pead sa rändama, nõnda et päike igal hommikul sulle silma ja õhtul alla veerdes kuklasse paistab. Tee saab küll natuke pikk olema, aga seda ei tohi sa pahaks panna. Jõud saab sul iga päevaga kasvama. Seitsme aasta pärast seisab kõrge mägi su ees, nõnda et selle hari ligi pilvini ulatab. Sääli öitseb su tulevane õnn. Võta minu leivakotti ja lähker; nende seest leiad sa iga päev niipalju toitu ja keelekastet kui sul parajasti tarvis läheb. Aga hoiu selle eest, et sa leivaraasukest ega joogipiiska iial asjata ei raiska, muidu võiks su toiduallikas hõlpsasti otsa lõppeda. Näljasele linnule ja janus jänesele on sul luba oma rohkusest anda. Jumal näeb seda lahkel meelel, kui üks loom teisele head teeb. Leivakotti põhjast sa leiad kokkurullitud kobrulehe. Seda pead sa väga hoolikalt hoidma. Tuleb sul teel jõgi või järv vastu, siis laota kobruleht vee peäle, ta moonduv sedamaid lootsikuks ja kannab sind üle lainete. Seejärele keera leht jälle kokku ja pista oma leivakotti.” Selle õpetuse pääle andis ta poisile oma leivakotti ja lähkri ning hüüdis siis: „Jumalaga!” ja järgmisel silmapilgul oli ta juba poisikese silmist kadund.

Poiss oleks kõike seda unenäoks pidand, kui mitte kingitud leivakott ja lähker ta käes ei oleks lugu tõeks tunnistanud. Ta hakkas nüüd leivakotti läbi katsuma ja leidis selle seest poole leiba, karbikesetäie silku, teise karbikese võid ja selle lisaks veel hea tüki seakamarat. Lähkris leidis ta joogi, mis pooleldi kui rõõsk piim, pooleldi kui mõdu maitsis ja väga suupärane oli. Kui poiss oma kõhu oli täitnud, heitis ta magama, leivakott ja lähker pää all, et varas ei saaks neid kähata. Teisel hommikul ärkas ta ühes päikesega, kinnitas oma keha ja läks siis edasi rändama. Imelikul kombel ei tunnud ta oma jalgades iialgi väsimust, üksnes tühi kõht tuletas talle meele, et lõuna-aeg oli kätte jõudnud. Ta täitis nüüd

maitsva toiduga kõhu, magas hea tüki aega ja rändas siis jälle kaugmale. Et ta eksimata õiget teed oli käind, tunnistas allaveerev päike, mis tal just kukla taga seisis. Nõnda oli ta mitu päeva juhatatud suunas edasi käind, kui ta väikse järve enese ees silmas. Siin võis ta kobrulehe võimet proovida. Nagu vanamees oli ette ütelnud, nõnda sündiski lugu: väike lootsik aerudega seisis veepinnal. Ta astus lootsikusse ja mõni tugev vops aerudega veepinnale antud viis ta teisele kaldale. Sää! sai lootsikust jälle kobruleht, mis leivakotti pisteti.

Sel kombel oli poiss juba mitu aastat rännand, ilma et söögi- ja joogivara leivakotist ja lähkrist oleks kahanend. Nüüd võis ehk küll seitse aastat nõndaviisi olla mööda jõudnud, sest ta oli tugevaks nooreksmeheks sirgund, kui ta ühel päeval kaugelt silmas kõrget mäge, mis kõige vähemalt pilvede kõrgune näis olevat. Siiski kulus veel rohkesti nädal aega käies, enne kui ta mäeni jõudis. Viimaks sinna jõudnud, istus ta mäe jalal puhkama, et näha, kas vanamehe ennustused tõeks lähevad. Ta ei olnud veel kaua istund, kui iseäraline sisin talle kõrvu ulatas ja natukese aja pärast suur madu nähtavale tuli, kes vähimalt kahekümne sülla pikkune oli ja loogeldes natuke maad eemal säält möödus, kus noormees istus. Ehmatuse otsegu halvas silmapilguks ta liikmed, seepärast ei saand ta eest põgeneda; aga niisama kiiresti oli madu tast mööda läind. Tükiks ajaks jäi nüüd kõik ümberringi vaikseks. Siis näis talle, nagu tuleks kaugelt raske kere hopp! hopp! hüpates temale ligemale. See oli suur konn, umbes kaheaastase sälu kõrgune. Ka see kole loom läks poisist mööda ilma teda nägemata. Siis kuulis ta ülal kanget kohinat, nagu oleks raske äikesepilv tõusmas. Kui noormees oma silmad tõstis, lendas kõrgel ta pää üle suur kotkas samas suunas, kuhu enne madu ja konn olid läind. „Need on imelikud asjad, mis mulle õnne peavad tooma!” mõtles noormees. Sää! näeb ta äkitselt ühe mehe musta hobuse seljas enese poole tulevat. Hobusel näisid tiivad jalgade küljes olevat, sest ta lendas tuule kiirusel. Kui võõras mees nägi nooruki mäe jalal istumas, peatas ta hobusse ja küsis: „Kes on siit mööda läind?” Noormees kostis: „Esiteks suur madu, küll sülla kahekümne pikkune, siis suur konn, umbes kaheaastase sälu kõrgune, ja viimaks suur kotkas kõrgelt üle minu pää. Kui suur ta oli, seda ei võind ma otsustada, aga ta tiibade hohin oli kange äikesepilve sarnane.” — „Sa oled õieti näind,” ütles võõras; „need olid mu suurimad vaenlased, keda ma

praegu taga ajan. Sind ma võiksin oma teenistuses tarvitada, kui sul midagi paremat pole nõuks võetud. Roni mäest üle, siis saad sa otse minu majasse. Mina jõuan ühes sinuga. kui mitte juba varemini sinna.“ Noormees lubas tulla, mispääle võõras nagu tuul kaugemale kihutas.

Tee mäest üles polnud kerge. Meie rändajal kulus kolm päeva, enne kui ta mäe harjale jõudis, siis veel kaks päeva, enne kui teiselt poolt alla sai. Sinna jõudes leidis ta peremehe juba kodut eest. See rääkis talle, et ta mao ja konna oli õnnelikult tapnud, aga kotkast ei olnud ta kätte saand. Siis küsis ta nooreltmehelt, kas tal tahtmist oleks aastasulaseks jääda. „Head sööki pead sa iga päev niipalju saama kui tahad; ka palgaga ei taha ma ihnutseda, kui sa oma ametit truusti pead.“

Pärast seda kui teenistuse tingimustes mõlemapoolse rahuloluga oli kokku lepitud, talutas peremees uut sulast igas kohas majas ümber ja näitas talle, mida ta pidi tegema. Sääl oli üks koobas katju sees kolmekordse raudkusega kinni pandud. „Koopas on mu kurjad koerad ahelate küttes,“ ütles peremees; „sa pead selle eest hoolt kandma, et nad ukse alt ennast käppadega välja ei saaks kaapida. Sest sa pead teadma, et kui ainult üks neist koertest lahti pääseks, siis ei oleks enam võimalik teisi kinni hoida, vaid nad läheksid nina-mehe järel ka minema ja hävitaksid, mis maa pääl elab. Kui lõppeks viimne koer vangist pääseb, siis on maailma ots käes ja päike oleks säääl viimist korda paistnud.“ Seejärele talutas ta sulase ühe mäe juure, mis ei olnud looduslikult kujunend, vaid väga suurtest üksteise päälle hunnikusse pandud kaljurahnudest inimeste käte läbi tehtud. „Need kivid,“ ütles peremees, „on selleks kokku kantud, et kui koerad ukse alla augu on kaapind, sedamaid uus kivi võib saada ette veeretatud. Härgi, kes kivi peavad vedama, näitan sulle laudas ja õpetan sulle ka pikemalt, mida sa seejuures pead tähele panema.“

Laudas osutus olevat umbes sada musta härga, igaühel seitse sarve pääs; need härjad olid rohkesti kaks korda nii suured kui kõige suurem sirkase¹⁾ härg. „Kuu paari neid härgi, vankri ette rakendatud, viivad kivi hõlpsasti ära,“ ütles peremees. „Ma annan sulle ühe raudkangi, millega sa kivi pead puudutama, siis veereb ta ise vankrile. Nagu näed, ei ole su vaev suur, aga seda suurem valvsus peab sul olema. Kolm korda päevas pead sa ust vaatama ja üks kord öösel, et mitte õnnetust ei juhtuks, muidu võiks kahju suurem olla kui sa mulle suudaksid vastutada.“

¹⁾ Oigupoolest tserkassi härg (Ukraina linna Tserkassõ järele) - oma liha polest kuulus tõug härgi.

Lühikese ajaga oli meie sõber oma uue ameti selgeks õppind ja see oli talle väga meelepärane: iga päev kõige paremat sööki ja jooki, mida inimese süda iganes võis ihaldada. Kahe-kolme kuu pärast olid koerad ühe augu ukse alla kaapind, kust nina võisid läbi pista; aga sedamaid pandi uus kivi toeks ette, ja koerad pidid oma töö jälle otsast alustama.

Nõnda oli mitu aastat möödunud; meie sulane oli kaunikese hulga rahakopikaid oma teenitud aastapalgast tallele pannud. Sääl ärkas ta südames igatsus ükskord jälle teiste inimeste sekka tagasi minna, sest et ta mitmel aastal muud inimnägu ei olnud näind kui oma peremehe. Peremees oli küll ikka väga hea ta vastu, aga aeg läks tal koledal kombel igavaks, eriti siis, kui peremehele pikk magamise-tuju pääle tuli, millal ta iga kord seitse nädalat vahetpidamata uinus ja üldse nähtavale ei tulnud.

Nüüd oli jälle niisugune magamise-tuju peremehele pääle tulnud, kui ühel päeval äkitselt suur kotkas laskus kaljumäe otsa ja nõnda juttu alustas: „Eks sa ole suur alp, et sa oma ilusa noore elu hea söögi ja joogi eest ära annad. Hoitud rahast ei ole sul mingit kasu, sest siin ekole inimesi, kelt selle eest midagi võiks saada. Võta peremehe tuulejalgne hobune tallist, seo rahakott temale selga, istu ise koti otsa ja sõida sinnapoole, kuhu päike looja läheb, siis saad sa mõne lühikese nädala pärast jälle rahva hulka. Aga hobuse pead sa raudahela külge kinni siduma, et ta ei saaks ära joosta. Muidu läheb ta endisesse kodusse jälle tagasi ja peremehel on võimalik sind kiusama tulla. Aga kui tal hobust ei ole, siis on tal jalad kammitsas.” – „Kes siin siis peab koeri vahtima, kui ma ära lähen ja siis kui peremees magab,” küsis sulane. „Alp sa oled ja albiks jääd,” ütles kotkas. „Kas sa siis veel ei ole aru saand, et armas Looja ta selleks otstarbeks on loond, et ta pörgukoeri vahiks. See on selge laiskus, kui ta seitse nädalat magab. Kui tal enam sulast ei ole, küllap ta siis oma pikast unest vöördub ja oma ametikohuste eest hakkab ise hoolt kandma.”

See nõu oli sulasele väga meele pärast. Ta tegi, nagu kotkas oli rääkind; võttis hobuse tallist, sidus oma rahakoti selga, istus ise koti otsa ja sõitis minema. Veel ei olnud ta mäest kuigi kaugele jõudnud, kui ta peremeest juba oma selja taga kuulis hüüdvat: „Pea kinni! pea kinni! Mine sa Jumala nimel oma rahaga, aga jäta mulle mu hobune!” Sulane ei teind seda kuulmagi, vaid sõitis rahulikult edasi, kuni ta mõne nädala pärast jälle surelike inimeste seltsi sai. Sääl ehitas ta enesele kena hoone, kosis noore naise ja elas kui rikas mees õnnelikult. Kui ta ei ole surnud, siis ta peab tänapäeval veel elama: aga tuulejalgne hobune on juba ammugi otsa saand.

Puulane ja Tohtlane.

Uhel ihnel peremehel oli sellepärast alati tuli ja meelehaigust, et sulased ja ümmardajad tema juures iial kuigi kaua teenistuses ei püsind. Ehk ta küll neilt rohkemat tööd ei nõudnud kui teisedki, seisnes vahe siiski selles, et ta teenijale niipalju toitu ei annud, et nad oleksid võind oma kõhud täis süüa. Kes veerandi või poole aastat seda koeraelu oli kannatand, seda sundis nälga jälle uut kohta otsima minema. Ja kui viimaks ümberkaudu avalikuks tõusis, mispärast teenijas pere oli ära läind, siis ei olnud ihnel peremehel üldse enam võimalik sulaseid saada.

Kaugel Alutaguses elas kuulus tark, selle juure tõttas peremees nõu küsima, viis targale kotitäie raha ning muud meelehead ja küsis, kas võimalik ei oleks niisugust sulast ja tüdrukut leida, kes vähema toiduga lepiksid ja peremeest paljaks ei sööks. Tark kostis: „Võimalik on asi küll, aga see käib üle minu jõu; sääal pead sa vana peremehe juure minema, kes üksi võib sind aidata.” Seepäale andis ta pikemalt õpetust, kuidas mees kolmel neljapäeva öhtul natuke aega enne keskööd, must jänese kott, ristteele peab minema ja sääal vilistama, et vana peremees tuleks. „Katsu siis ise, kuidas kaubaga sobite,” ütles tark; „mina ei või siin pikemalt aidata. Aga ära lase ennast petta.” Mees küsis, kust ta musta jänese võiks saada, ja tark käskis musta kassi kaasa võtta.

Kui nüüd esimene neljapäev tuli, pistis peremees kassi kotti ja läks ristteele, ehk küll tal natuke hirmu südames oli. Ta vilistas ja ootas, aga keegi ei tulnud sinna. Viimaks vilistas ta veel ühe korra ja mõtles: „Kui ta nüüd ei tule, siis olen asjata seda teed käind.” Öhus tõusis kohin, nagu oleks sepalööts puhund, siis nägi ta musta kogu ülal öhus lendavat ja üks hääl küsis: „Mis sa tahad, vennike?” – „Mul on must jänese müüa,” kostis mees. – „Tule tuleval neljapäeval, mul ei ole täna aega sinuga kaupa teha,” ütles hääl, ja sedamaid kadus kogu vaataja silmist. Mees oli küll natuke pahane, et asjata teed oli käind; aga mis see aitas, ülemate vastu peab üks alam kannatlik olema.

Teisel neljapäeval läks asi paremini korda. Niipea kui ta oli esimest korda vilistand, tuli väike vanamees, kaelkott kaelas, ja küsis: „Mis sa tahad, vennike?” Mees kostis jälle: „Mul on must jänese müüa.” – „Mis ta hind on?” küsis võõras vanamees. Mees kostis: „Ma ei taha jänese eest suure-

mat hinda kui ühe sulase ja tüdruku, kes mind teenivad, aga mind paljaks ei söö.” – „Mitme aasta päale tahad sa kauba teha?” küsis vana peremees. „Minupoolest niikaua kui ma elan,” andis talumees vastuseks. Aga võõras tähendas, et see kuidagi võimalik ei ole ja et nad muud kaupa ei või sobitada kui seitsmeks või kaks korda seitsmeks aastaks. Talumees oli sellega rahul. „Tule siis tuleval neljapäeval, too oma must jännes kaasa, siis ma toon sulle sulase ja tüdruku, kes sult iialgi ei vaja süüa ega juua; aga põuasel ajal pead sa nad vette likku panema, muidu nad närtsivad ega suuda enam tööd teha.“

Mees oli kolmanda neljapäeva öhtul jälle ristteel, vilistas, ja vana peremees ilmus sedamaid sinna, aga üks; ei olnud tal sulast ega tüdrukut kaasas. „Sa pead mulle nimeta sõrmest kolm tilka verd kauba kinnituseks andma, et sa ei või taganeda,” ütles võõras. Mees küsis, kus sulane ja tüdruk on. „Kotis,” vastas vana peremees. Kuna kaelkott suur ei olnud, siis kartis talumees pettust. Võõras, kes näis ta mõtted aimavat, ütles: „Minä ei peta sind!” Sasis korra kaelkotti ja viskas sellest takukoona suuruse topsi välja, üteldes: „Siin on su sulane!” Pikk laiade pihtadega mees seisis sedamaid vanataadi kõrval. Teisest topsist, mis kotist visati, sündis tüdruk. „Siin on su teenijad, kes süüa ei taha,” ütles võõras. „Nüüd anna kinnituseks veretilgad ja must jännes mulle vastu, siis sa võid koju minna.” Mees tegi, nagu kästi, ja küsis lõppeks, mis uute teenijate nimed on. „Sulase nimi on Puulane ja tüdruku nimi Tohtlane,” ütles vana peremees, pistis arvatava, jänese kotti ja läks siis oma teed. Talumees läks oma pererahvaga koju.

Sulane ja tüdruk tegid iga päev hommikust öhtuni tööd, aga ei küsind iial süüa, mis peremehele väga armas oli, ja kui nad mõnikord palaval suvepäeval närtsinuina näisid, pandi nad ööseks likku, ja teisel hommikul olid nad niisama prisked ja tugevad kui ennegi. Ihne peremees pani nüüd raha ja vara iga aasta rohkem kokku, sest et tal teenijasperele ei tarvitsend leiba anda ega palka maksta. Sedaviisi oli kaks korda seitse aastat möödunud, nii et vaid inõni riidal veel puudus. Peremehele tuli mure, et ta vahest võiks teenijad kaotada; seepärast mõtlas ta üht ja teist, kuidas võimalik oleks aega pikendada.

Uhel hommikul nägi ta pärast ülestõusmist, et sulane ja tüdruk veel tööl ei olnud. Ta arvas nad alles lakas magavat ja ronis redelit mööda üles. Aga sääl polnud ühtki elavat hinge leida. Asemel, kus nad olid magand, leidis ta mädand puukännu ja hunnikukese kasetohtu. Äkitselt

meenuse talle, mis tüdruku ja sulase nimed olid tähendand, kes vist muud ei võind olla kui puust ja tohust nõiduse võimul tehtud. Ta tahtis parajasti hakata redelit mööda alla minema, kui üks käsi tal kõrist kinni võttis ja ta säälsamas kägistas. Naine ei leidnud hiljemini lakaotsast muud kui kolm piiska verd. Aita minnes märkas ta, et viljasalved olid tühjad ja rahakirst kolletand kaselehtedega täidetud. Nõnda oli ühe korraga kõik vara lõpnud ja lesknaine suri mure pärast ka, ehk küll ta teada ei saand, et vanapoiss peremehe oli kägistand, kes ahnusest oli talle müünd oma hinge. See oli siis ahnele mehele palgaks saand selle eest, et ta ülekohetusel kombel oma rikkuse oli kogund.

Udumäe kuningas.

Ükskord olid külalapsed öitsel metsas. Oo oli külm ja udune, nõnda et tule ääreski kohmetand käed enam ei tahtnud painduvamaks minna. Sääl ütles üks terase vaimuga tütarlaps: „Ma jooksen pigemini tüki maad; see teeb mulle rohkem sooja kui tule ääres istumine.” Seda üteldes pistis ta teiste seltsist jooksu. Teised naersid tagantjärele ja ütlesid: „Küll ta tuleb pea jälle tagasi!” Aga väike jooksik ei tulnud tagasi. Kui hommikukoit juba väljas oli, hakkasid nad kadund tütarlast hüüdma, aga kuskilt poolt ei kuuldud häält vastu. Lapsed arvasid, et ta vististi külasse oli läind. Koju tulles ei leitud väikest jooksikut kuskilt. Vanemad läksid metsa tütarlast otsima, käisid enam kui poole päeva paigast teise ilma kadunust jälgegi leidmata. Nüüd tõusis neil hirm, et ehk metsalised olid lapse murdnud. Mure ja kurbusega läksid nad öhtu eel koju tagasi.

Kadund laps oli tüki maad teistest eemale jooksnud, kui ta ühele mäenõlvale jõudis, kus tuluke põles; muud ei võind paksu udu läbi näha. Laps arvas tule juures teisi öitselisi olevat, ronis mööda mäekinku üles ja nägi, et üks halli habemega ja ühe silmaga vanamees tule ääres küljeli maas oli ja raudkepiga tukke kokku lükka's. Laps tahtis kohkudes jälle tagasi minna, aga vanamees oli teda juba näind ja hüüdis valju häälega: „Jää seisma, või ma viskan sind raudkepiga. Mul on küll üksainus silm, aga see on niisama osav kui käsi, nii et ma iial sihist kõrvale ei viska.”

Laps jäi värisedes seisma. Vanataat käskis teda ligemale tulla. Kui laps seda ei julgend, tõusis vanamees üles, võttis tütarlapsel käest kinni ja ütles: „Tule soojendama!” Värisedes ja vahisedes pidi tüdruk temaga minema. Vanamees võttis saja oma kaelkotist, andis lapsele ja käskis teda süüa. Siis koputas ta raudkepiga muru pääle, ja kaks ilusat tütarlast seisis kohe tule ääres, nagu oleksid nad maapinnast üles kerkind. Natukese aja pärast olid lapsed sõbrustand, mängisid ja tegid nalja tule ääres, aga vanamehel oli silm kinni, nagu oleks ta magand.

Kui koit oli tõusmas, astus üks vanaeit sinna ja ütles tütarlapsel: „Täna pead sa meie lastele võõrsile jääma, ka tuleva öö siin magama, siis läkitan sind koju tagasi.” – Ehk küll külalapsel esialgu hirm oli, sai ta siiski teiste lastega varsti nii hästi tuttavaks, et talle enam kartust ega kojumineku mõtteid ei tulnud. Päev lõppes neil mängides ja öhtul viidi lapsed üheskoos magama. Aga teisel hommikul tuli üks noor naisterahvas ja ütles tütarlapsel: „Sa pead täna koju minema, sest vanemal on sinu pärast suur kurbus; nad arvavad sind surnud olevat.” Nõnda rääkides talutas ta last oma käe kõrval, kuni nad metsast välja said. Sääl ütles naisterahvas: „Mida sa eile ja möödunud ööl oled kuulnud ja näind, sellest ei tohi sa kodu sõnakestki rääkida; ütle aga, et sa metsa olid eksind.” Siis andis ta lapsele hõbepreesikese ja ütles: „Kui sul soov peaks olema meile jälle ükskord võõrsile tulla, siis puhu selle preesi pääle, küll sa siis leiad tee meile.” Laps pistis preesi tasku ja mõtles küla poole minnes, mis sellest asjast peaksid vanemad arvama, kelledele tött ei tohtind tunnistada.

Koduõue väravasse jõudes näis koht talle hoopis võõrana: kus enne midagi ei olnud, säälsid kasvasid nüüd õunapuud, ilusad õunad küljes. Ka maja näis võõrana. Säälsid astus üks võõras mees toaksest, vangutas nagu imestades pääd ja ütles nõnda, et tütarlaps seda kuulis: „Üks võõras külätüdruk on meie õues.” Tütarlapsel näis asi nagu unenägu, siiski astus ta mõne sammu edasi, kuni ta ukseläveni jõudis. Üle ukse tuppa vaadates nägi ta isa ahjupingil istumas; üks võõras naine ja noor mees istusid ta kõrval; aga isal olid habe ja juuksed üsna halliks läind. „Tere hommi- kut, isa!” ütles tütar; „Kus eit on?” – „Eit, eit?” hüüdis võõras naine kohkudes. „Tule Jumal appi! Kas sa oled kadund Tiitu vaim või elav loom nagu meiegi? Ega meie armas laps, kes seitsme aasta eest suri, ole ometi võind elusse tagasi tulla?”

Tiiu ei osand selle jutu kohta midagi arvata. Sää! tõusis võõras naine pingilt jalule, kääris Tiiu varruka üles, kús väike põletusarm káe páäl oli, ja hüüdis siis tütarlapsel kaela ümbert kinni hakates: „Meie Tiiu, meie surnuks nutetud laps, kes seitsme aasta eest metsa kadus!” — „Ei see võimal olla,” ütles Tiiu; „Ma olen vaid ühe öö ja päeva teie juurest ára olnud, või kaks ööd ja ühe päeva.”

Nüüd oli imestamist mõlemalt poolt küllalt, ja Tiiu nági sellest selgesti, et ta oli kauemini ára olnud kui ise arvas, sest ta oli nüüd emast natuke pikem ja ema ning isa olid vananend. Ta oleks meeleldi vanemaile juhtumusest ráákind, aga ei tohtind. Viimaks ta ütles, et ta eksind ára ja sattund võõra rahva sekka. Vanemáte rõóm oli väga suur kadund tütat leides, seepárást ei hakand nad pikemalt járele párima, kus laps oli olnud.

Aga teisel öhtul, kui isa ja ema olid magama láind, ei olnud Tiitul enam rahu; ta võttis preesi taskust ja puhus páále, et selgusele saada, mis imelik lugu temaga oli olnud. Sedamaid oli ta jälle tule ááres mäel ja ka ühe silmaga vanamees oli sää! nagu eelmisel korral. „Armas vanataadike!” palus Tiiu; „seleta mulle, mis lugu minuga on olnud.” Vanamees kostis: „Lobisemine on naiste asi,” koputas siis oma kepiga muru páále, ja see noor naisterahvas, kes oli Tiiu koju saatnud ja talle preesi kinkind, seisis ta ees. Ta võttis Tiiu káést kinni ja viis ta mõne sammu tule juurest eemale. Sää! ta ütles: „Et sa kodu midagi ei ráákind, seepárást tahan sulle rohkem avaldada: vanataat tule ááres on Udumáe kuningas; vaneit, keda sa esimesel öhtul nágid, on murueit, ja meie oleme ta tütreid. Ma annan sulle nüüd ühe ilusama silmulise preesi. Ütle kodu, et sa selle oled leidnud. Kui tahad meid náha saada, siis puhu jälle preesi páále. Täna ma ei tohi sulle pikemalt ráákida; aga pea suu, siis saad sa meist edaspidi rohkem teada. Nüüd mine koju, enne kui su vanemad árkavad.”

Hommiikul, kui Tiiu unest árkas, pidas ta õist juhtumust unenáoks, aga ilus prees ta rinnas tõendás, et ta mitte und ei olnud náind. Kuid elu külas oli talle nii võóraks jáánd, et ta sageli öhtul, kui vanemad olid magama láind, oma preesi páále puhus ja Udumáele ennast tagasi soovis. Páeval oli ta enamasti ikka nukral meelel, sest et ta õist õnneolu tagasi soovis ja igapäevases elus hingerahu ei leidnud. Sügisel káisid tal mitmed kosilased, aga ta ei võtnud neid vastu. Viimaks enne jõulu kihlas ta end selle nooremehega, kelle ta tagasi tulles isamajast oli leidnud. Peigmees jái koduváiks, sest et vanemad juba mõlemad vanad olid.

Teisel aastal tõi Tiiu tütrekese ilmale, kes, väga ilus laps oli, aga siiski ema südant ei suutnud täita, kes ühtelugu Udumäele ihkas ja heameelega sinna oleks läind, kui ta oleks võind lapse üksi jätta. Aga kui tütar oli seitsmeaastaseks saand, ei võind ema ühel ööl enam igatsusele vastu panna, vaid puhus preesi pääle ja sai Udumäele. Murueide tütre tuli rõõmukisaga talle vastu. „Miks sa nii kaua oled meie juurest ära olnud?“ küsisid nad. Tiiu rääkis silmaveega, kuidas tal mitte võimalik polnud siia tulla, ehk küll süda igatses. „Udumäe kuningas peab meid aitama,“ ütlesid tütarlapsed ja palusid Tiiut kahe nädala pärast tagasi tulla ja väikse tütre kaasa võtta. Tiiu lubas seda teha, kui võimalikuks osutub.

Aga kui mineku aeg kätte jõudis, magas laps nii vaikselt isa kõrval, et naisel südant ei olnud teda kaasa võtta. Seepärast läks ta jälle üksi preesi abil sinna. Vana Udumäe kuningas oli küljeli tulepaistel maas ja ütles Tiiut nähes: „Sa oled täna õnnetumal tunnil ilma lapsest siia tulnud, mis sulle suurt piina saab tooma. Siiski võid sa veel viimist korda rõõmööd maitsta, enne kui sa kannatusepäevad algavad.“ Nõnda rääkides koputas ta raudkepiga muru pääle, ja sedamaid tõusid murueide tütreid nähtavale, võtsid Tiiu oma seltsi ja läksid ilupidule.

Vaheajal oli kodu mees unest ärgand, ja kui ta naist süngist ei leidnud, tõusis ta üles ja läks õue otsima. Ka säält ei leidnud ta kadund naise jälgi. Mehel süttis viha põlema, sest ta arvas naise kuskil kurjal teel olevat; seepärast ei heitnud ta enam magama, vaid läks sedamaid ühele külatargale lugu rääkima ja nõu küsima. Tark ütles, pärast seda kui ta viinaklaasist vaadates oli püüdnud otsusele jõuda: „Sinu naisega ei ole asi õiges loomulikus korras, vaid tema käib öösel libahundiks ja on seda vist juba kauemat aega teind, mida aga sina seni ei ole tähele pannud. Kui ta koju tuleb, pead sa ta otsekohe kohtu alla andma.“

Mees leidis kojutulles naise lapse kõrval rahulikult süngis magamast, aga ta ei hakand naist äratama ja ta õist käiku järele küsima, vaid läks kohtu ette, nagu tark oli käskind. Naine kutsuti sinna. Ta ei tahtnud selle kohta seletust anda, kus ta eelmisel ööl oli olnud, ega ka tunnistada, kus ta enne lapsepõlves seitse aastat redus oli viibind, vaid ütles: „Mu hing on süütu, muud ei või ma tunnistada.“ Kui ta hiljemini niisama vähe valmis oli oma saladust üles tunnistama, mõisteti viimaks kohtuotsusena: naine on sorts, libahunt ja muu kurjategija, seepärast peab ta tulesurma surema. Tehti suur tuleriit, selle otsa seoti vaene naine kinni ja süüdati siis riit alt põlema. Aga kui tuli parajasti põlema hakkas, langes

nii paksu udu maha, et võimalik ei olnud oma jalgade ette näha. Hiljemini, kui päikesekiired olid udu hajutand, nenditi tuleriit alles põlemata, aga naist ei leitud kuskilt enam; tema oli nagu uttu kadund. Udumäe kuningas oli ta päästnud.

Ehk küll Tiul Udumäel head päevad olid, siiski ei leidnud ta süda rahu, vaid ta igatses mahajäänd lapse järele. „Oleks mu tütreke siin,” ohkas ta sageli, „siis võiksin õnnelikult elada; aga nüüd on mul pool südant alati külas lapse juures ja ma elan poole südamega leinas.” Udumäe kuningas tundis ta salamõtted ja lasi ühel ööl tütrekese ema juurde tuua. Siis oli mõlemail önn täieline, emal ja tütrele, nii et kummalgi muud igatsemist enam ei olnud. Külarahvas ja mees arvasid, et libahundiks moonduv naine öösel lapse oli ära viind. Mees kosis teise naise, siiski ei läind tema peres ja teistes taludes elamine enam nii õnnelikult edasi kui enne: pöud tegi neile igal suvel kahju, vili ja heinad läksid raisku, sest et karastav udu öösel nende piirkonda ei langend. Udumäe kuningas oli vihane, et nad olid tahtnud ta kasvandiku hukata.

M ä r k u s

Keelelise redigeerija soovil on selles unes Kreutzwaldi muinasjuttude trükis läbi viidud nud-lõpu asemel -nd: „Kirjutand, eland” jne., kuna -nud jääb ainult konsonandi järel (näit. „olnud, võtnud”), ja teiseks eitavate tu-sõnade käänamine ma-silbiga: „õnnetumaks, inetumaks, jõuetumal”, ka „väetimad”. Redigeerija põhjendab seda sellega, et mõlemad keelevorme esineb Kreutzwaldi originaaltekstis ja et -tuma on koguni üsna üldine peagu kogu möödunud sajandi kirjanduses. — Selles redigeeringus on tarvitatud „pää, pääl, säääl”, aga siiski „hea”.

